

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA ALS OG SUNDEVED

HEFTE XXXV

J. RABEN

MINDER FRA
TANDSLET SOGN

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR ALS OG SUNDEVED
TRYKT I SØNDERBORG BOGTRYKKERI . SØNDERBORG

1956

FRA ALS OG SUNDEVED

HEFTE XXXV

J. RABEN

MINDER FRA
TANDSLET SOGN

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR ALS OG SUNDEVED
TRYKT I SØNDERBORG BOGTRYKKERI . SØNDERBORG
1956

INDHOLD:

Sognets Oldtidsmindesmærker	5
Tandslet Kirke	11
Præster ved Tandslet Kirke	22
Soldatergrave og Mindesten	29
Junkergaarde i Sognet	33
Folkeminder	39
En Middelaldervise fra Als	60

Sognets Oldtidsmindesmærker

I Tandslet Sogn findes ca. 70 jordfaste Oldtidsmindesmærker, der dog næsten alle er overpløjet og stærkt udjævnet og ses nu kun som svage Højninger i Marken.

De fleste findes i Sognets nordøstlige Del, omkring Ertebjerg. Nord for Stensgaard, nord for Over-Tandslet, ved Lebølgaard og omkring Jestrup har ligget smaa Samlinger af Gravhøje. Paa Tandshede har ligget 5 Stenaldergrave, der er fuldstændig ødelagte.

Det smukkeste bevarede Mindesmærke er Dyssekamret Barnakhøj ved Hans Eriksens Gaard i Ertebjerg. Det blev fredlyst i 1931. Dækstenen var skredet ned i Kamret, som det ses paa Fig. 1. I 1935 blev Kamret restaureret. Den store Dæksten blev lagt paa Plads og Kamret, der delvis var fyldt med Jord og Sten, samlet fra Marken, blev udrenset. Kamret er af rektangulær Form med Længderetning NNØ-SSV, i indvendig Maal paa $2,00 \times 1,20$ Meter. Det bestaar nu af tre Bæresten og en Tærskelsten, en Bæresten i det sydvestlige Hjørne mangler.

Nu staar Barnakhøj som et af de smukkeste Oldtidsmindesmærker paa Als. (Fig. 3)

Lidt øst for Ertebjerg, paa Gaardejer Nicolai Iversens Mark, staar et pragtfuldt Naturmindesmærke. Det er en ældgammel Hvidtjørn, der præger Landskabet i vid Omkreds. I gamle Topografier betegnes Tjørnen som Sømærke, den staar paa Egnens højeste Punkt, 55 Meter over Havet.

I Folkemunde kaldtes den »Pesttjørnen«, Sagnet fortæller, at man her har begravet Ligene i den store Pesttid. Efter anden Fortælling skal den være et »Brandtræ«,

Fig. 1.

Barnakhøj før Restaureringen

Fig. 2. Den store Tjørn ved Ertebjerg

naar det falder ved Menneskehaand, skal Ertebjerggaard brænde.

Omkring Træet ligger en ca. 15 m lang og ca. 4 m bred Højning med enkelte store Sten. Det er Resten af en Gravhøj, ikke fra Pesttiden, men fra den yngre Stenalder. Selve Kamret er endnu bevaret og midt i Kamret er Tjørnen groet op. (Fig. 3). Iøvrigt har der ligget tre Stenalderhøje paa denne Mark.

En Langdysse »Stenhøj«, paa Mark lidt længere mod Øst, der ligeledes tilhører Nicolai Iversen, blev ødelagt i 1922.

Det stolte Mindesmærke var 45 m langt og 10—12 m bredt. Højen laa omtrent i Ø-V og var omgivet af ca. 60 smukke Randsten, der dog for en stor Del var skredet ud og forskubbet. Ved den østre Ende stod Randsten indtil 1,80 m høje. Der var to ret store Kamre uden Dæk-

sten. En stor Sten, der laa paa Nordsiden af det østlige Kammer, maa have været Dækstenen. Nu ses kun en langtrukken Højning paa Dyssens Plads. — Forstaaelsen for dette Mindesmærkes Værdi har ikke været stærk nok til at modstaa de materialistiske Tanker.

Paa Langdyssen stod en stor Kristtjørn (*Ilex aquifolium*). I denne var Ilden for Ertebjerggaard dagsat. Dyssen og Tjørnen blev ødelagt, men — Gaarden brændte ikke.

Ved Stensgaard ligger en Sten med skaalformede Fordybning. En Ledstolpe ved Vejen mellem Kettingskov og Ertebjerg bærer en Del Skaalgruber. En nu forsvunden Skaalsten laa i Krattet ved Hans Eriksens Gaard i Ertebjerg.

I April 1954 blev Bygaden i Tandslet reguleret. Ved Afgravningen ved Skolen fandt man to Pletter med brændt Flint og i hver af disse Pletter fandtes to Flintøkse og fire Flækker. I den vestlige Plet fandtes desuden nogle Smaaskaar af ornamenteret Lerkar. Da der kun var 2,5 m mellem de to Steder, maa det antages, at der har ligget en Langdysse med to Kamre paa Stedet. Fundet opbevares i Tandslet Skolesamling.

Lidt nord for Stensgaard, ved Vejen til Tandselle, ligger en stor Højtomt, kaldet »Møllehøj«. Paa den stod en Voldmølle indtil 1856. Højen har haft et Tværmaal af 18—20 m og var omgivet af store Randsten. — Da Mommarkvejen blev bygget 1922—23, blev Stenene solgt til en Entreprenør og de blev slaaet i Stykker til Vejskærver.

BARNAKHØJ

Vintersolens sidste Glød
kaster Skær i Dyssens Kammer,
indenfor de stærke Rammer,
lagde man engang en Død.

Hvem mon her sin Hvile fandt,
var det èn af Øens Jætter? —
Intet nytter at man gætter, — —
fire Tusind Aar henrandt.

Ligegyldigt hvad han hed,
Navnet vil vi aldrig finde. —
Stort og værdigt er hans Minde,
over Dyssen lyser Fred!

Fig. 3.

Barnakhøj efter Restaureringen

Tandslet Kirke

Tandslet Kirke

»Kirken ligger ikke i Sognets Midte men nær den vestlige Grænse. Midt i Sognet ligger meget højt en Mark, der kaldes »Kirkeblok«. Sagnet fortæller, at Kirken først skulde have været bygget der, men Bygningsmaterialet, som blev bragt derhen, blev om Natten paa en uforklarlig Maade flyttet hen til det Sted, hvor Kirken nu er.«

(Tandslet Kirkekronik)

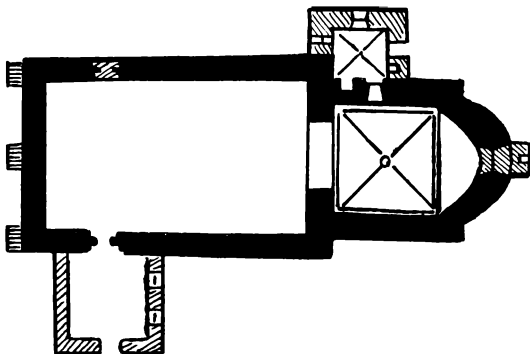
Det er samme Sagn, som kendes fra en Række af vore Kirker og har vel sin Oprindelse et andet Sted.

Om Tandslet Kirkes Bygning beretter et andet Sagn:

»Henning Linthe paa Elholm, var en from Mand. Han var bleven rask igen efter en meget haard og lang Sygdom og havde besluttet at bygge et Gudshus som Takkeoffer for Helbredelsen. I Nærheden af Borgen ligger en Høj, som endnu kaldes »Kirkeblok«, der vilde Henning Linthe bygge Kirken. Man havde begyndt med Bygningen, da en hvid Hest om Natten rev det byggede ned og slæbte Byggematerialet til et Sted nordvest for Tandsgaard. Henning Linthe saa deri Guds Fingerpeg og byggede Kirken der hvor den nu staar.

Da Kirkeklokkerne ringede for første Gang i den nye Kirke, travede en hvid Hest ind i Borggaarden paa Elholm. Hvad dette skulde betyde, har vel ingen erfaret, men idette Øjeblik lukkede Henning Linthe sine Øjne, for ikke at vaagne mere. Han var den første som blev begravet i Tandslet Kirke.«

Den teglhængte, kullede Kirke er en romansk Murstensbygning og bestaar af Skib og Kor og en maaske lidt yngre Apsis, den eneste paa Als.

Kor og Skib har haft Tandsnitfrise, paa Skibets Nordside findes et oprindeligt, aabent Vindue. To andre staar som Blændinger i Koret og Apsiden. Mod Syd er Vinduerne sent middelalderlige, store og fladbuldne. Den vel senere omdannede Syddør, fra Vaabehuset ind i Kirken, er spidsbuet i en rundbuet Blænding. Norddøren fremtræder endnu som en rundbuet Blænding; begge har dobbelte retvinklede False.

Senere Tilføjelse er et af Kamp opført Sakristi med Pulttag paa Nordsiden af Koret, samt et ligeledes middelalderisk Vaabehus af Tegl mod Syd. Sakristiet overdækkes af en firedelt Hvælving med markerede Skjoldbuer, i dets Østvæg findes en Piscin, det er en Fordybning med et Udløb i Væggen, hvor det i Kirken eller ved kirkelige Handlinger (Daaben) brugte Vand kunde hældes ud.

Den pudsede Vestgavl har tre svære tvedelte Stræbepiller. En saadan med fladbuet Blænding dækker Apsidens Midte. Her har vistnok været anbragt et Helgenbillede.

1681 blev »Carnappet bag paa Kirken paa nyt belagt med Spaan«; dermed maa Apsistaget være ment.

Apsiden har en plumpformet Hvælving. Koret har almindelige Krydshvælvinger. Skibet har Bjælkeloft. Kor-

buen er den oprindelige. Over Loftet har Triumf- og Korgavlen oprindelige murede Gennemgange.

Ved Restaureringen af Kirken i 1941 kom en Del middelalderlige Kalkmalerier frem, saavel i Koret som i Skibet.

I det store østre Hvælvingsafsnit i Koret er afdækket den sædvanlige middelalderlige Fremstilling af Dommestuen med Kristus tronende paa Regnbuen og med Jorden som hans Fodskammel. Paa højre og venstre Side knæler Guds Moder og Johannes Døberen. Ovenover svæver basunblæsende Engle. Nedenunder ser man de Døde opstaa af Gravene samt en Fremstilling dels af Helvedsgabet og dels af de Saliges Boliger.

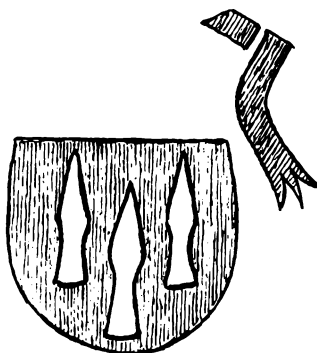
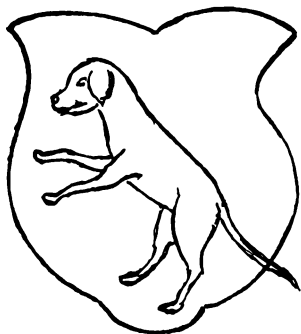
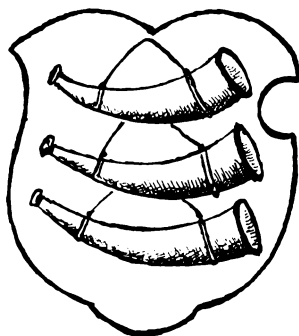
I de øvrige Hvælvingsafsnit findes der ikke Figurbilleder. I Nordkappen er konstateret Tilstedeværelse af sørgelige Rester af et Adelsvaaben, hvis Afdækningstilstand desværre udelukker nogen Identificering.

Iøvrigt er baade Ribber, Kapper og Skjoldbuer samt Korbuen rigt bemalet med gotisk Ornamentik. I Skibet er der fundet større og mindre Rester af Figurbilleder og over Indgangsdøren et Aarstal skrevet med Minuskler paa Latin: Anno domini 1501. Denne Datering er samtidig med her nævnte Dekorationer.

Paa Væggen bag Prædikestolen fremdroges i 1941 nogle Kalkmalerier. Under Rester af en Minuskelindskrift og Aarstallet 1480, ses fire Vaabenskjolde, af hvilke det første er Lund's til Tandsgaard. Det andet har fire Byhorn i Skjoldfeltet, det tredje er kun et Skjold uden Vaabenmærke, medens det fjerde viser en springende Ulv eller Hund. Hvilke Forbindelser de tre Skjolde har med Sognet, kan ikke siges.

Indkriften fra 1480 maa være ældre end Vaabenrækken, da Markvard Lund først erhvervede Tandsgaard 1494.

Paa Skibets Nordvæg fandtes en meget stor Dekoration, der forestillede Kristi Hudstrygning, Korsfæstelse og Nedtagelsen af Korset. Maleriet var dog saa medtaget, at kun et Brudstykke af Nedtagelsen af Korset kunde bevares.

Paa samme Væg over Pulpituret ses to Vaabenskjolde, det vestlige viser tre Sølvspydspidser i rødt Felt, det andet er uden Farver, med to Horn i Skjoldet.

Førstnævnte Vaaben med de tre Spydspidser er Margrete Vasspyds Anemærke. Hun var gift med Henrik Lund til Tandsgaard, det andet med de to Horn, kan ikke identificeres.

ALTERET

Alterbilledet forestiller Jesus i Gethsemane, det er signeret »Jes Jessen 17^{8/3}98 pincit Apenradensis«. Maleren

Jes Jessen, Søn af Maler Peter Jessen, er født den 14. August 1743 i Aabenraa, hvor han ogsaa døde den 9. April 1807. Han var Eckerbergs Læremester. Han har malet Altertavler til 10 af Nordslesvigs Kirker, i Sønderborg Amt har han, foruden til Tandslet, leveret følgende Altertavler: 1791 til Lysabild, 1804 til Nybøl og omkr. 1800 i Sottrup. — Alterrammen maa være fra samme Tid.

Paa Alterbordet to svære gotiske Malmstager, hvilende paa tre siddende Løver. Om Alterkalken skriver Pastor Christiansen (1893—1906) i Tandslet Kirkekronik:

»Den Kalk, som bruges i Kirken har Fyrstinde Anna foræret. Før denne Tid havde Kirken en Tinkalk, men den blev røvet i Krigstiden.« (1660)

Om den lille Kalk, der bruges ved Sygeberetninger, skriver Pastor Samuel Stenlose (1666—1695) følgende:

»I Steden for den Tin-Kalk og Disk, som brugtes ved de Syges Communion, har jeg, min Gud til Ære og min Kjære Menighed til Tjeneste af min ringe og fattige Formue foræret en liden Sølv Kalk og Disk.«

Den nævnte Fyrstinde Anna var Enke efter Hertug Johan Christian af Sønderborg (født 1607, død 1653), Hertug Alexanders ældste Søn. Anna var født Grevinde af Oldenburg og Delmenhorst, født 26. 4. 1607, hun boede efter Hertugens Død paa sit Enkesæde Gammelgaard. I Efteraaret 1668 rejste hun til Weimar, for at besøge Datteren, der var gift med Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar. Der døde hun den 12. December samme Aar. Liget blev ført til Sønderborg, hvor Bisættelsen fandt Sted i Slotskapellet den 28. Januar 1669.

Pastor Johannes Monrad i Ketting skriver 1669 i Ketting Kirkebog:

»1668 døde til Wejmarn dend Durchl. Fyrstinde Anna, Hertzoginen til Slesvig Holstejn etc.: d. 12. Decemb. och blef den sahme Ao 1669 d. 28. Jan. begraftet. Den Sal. Fyrstinde hafde dend Tyd Gammelgard, som ligger her i Sognet og reisde op, der sin Daater at besøge. Hun var god mod Tandslet Kircke, hvor hun henforert en Kalck och Disch; til Atzerballig gaff hun et Alterklæde. Men

her til Kircken gaf hun aldrig intet, hvortil hun altid søgte her Guds Hus. Doch efter Hendes Død fik vi det schöner Tymeglas och dend herlige Crucifix, som hænger den Muer süder paa Væggen.« —

Det fremgaar af denne Notits, at den gamle Præst har været lidt misundelig, fordi Hertuginde Anna betænkte Kirkerne i Tandslet og Asserballe med Gaver, frem for Ketting Kirke, under hvilken Gammelgaard hørte.

Figurer fra en gammel Altertavle, der blev afløst af det nye Alter 1798, var deponeret i Museet i Flensborg. Efter Genforeningen blev disse Figurer forlangt tilbage og de blev paany deponeret i Museet paa Sønderborg Slot.

Fra det gamle Alter er en siddende Kristus, en Engel og 10 Apostle (h. 57—60 cm) fra Tiden 1435—1450. Desuden en Korsgruppe fra ca. 1500, Kristus og Sigefigurene Marie og Johannes.

DØBEFONTEN

Sentromansk Font, Fod og Midtstykke af Gotland Kalksten. Granitkummen hører ikke oprindeligt dertil, den ser ud til at være et omdannet Fodstykke fra en anden Font, med en lille Udhuling hvori Daabsfadet er anbragt.

Det gamle Daabsfad er et smukt Nürnbergarbejde med den habsburgiske Ørn som Midtbillede. Om den ses en gotisk Minuskelindskrift. Paa Randen findes to Mærker, det ene er et Skjold med Bogstaverne P. R. - A. D. 1634, det andet K. P. - T. S. 1678. Det sidste skal betyde »Kirchspiel Tandslet, 1678.

Kirken anskaffede 1945 et nyt Daabsfad; det gamle er deponeret i Museet paa Sønderborg Slot.

PRÆDIKESTOLEN

er fra 1576. Den har Hjørnehermer og Fyldingsornamenter i landlig Ungrenæssancestil. Plattyske Indskrifter, om den øverste Rand.

»GADES WORT BLIEFT VANNV BETH
EWICHEIT THOEW END.«

Over de fire Fyldninger:

»AL . WERLD . PRACT . MOT . SLICHT:
VOR . GANN .
GODTS . WORT . ALLEN . BLIEFT .
EWICH . STAN .
ESAIÆ . AM . 40.«

Under de fem Hermer staar Bogstaverne IESVS. Lyd-
himlen er fra 1680. Kirkens Regnskabsbog beretter:

»1680 anskaffedes en ny Himmel offuer Prædike- stolen	11	§
Smeden for Jern til at fæste Himlen med	2	»
Snedkeren som ophængte, som Murmesteren Kost og Løn	2	»
Himmelen at lade mahle	5	»
	<hr/>	
	20	§

KRUCIFIKSET

I Korbuen hænger et Krucifiks, et smukt Arbejde af
Billedskærer Jes Lind fra Øster Aabling i Roager Sogn.
Det er en Gave fra Degn Palmus og Hustru i Tandslet.
Korsets Bagside har følgende Indskrift:

»Korsets Ord fyldte vore Hjerter med Fred og Kraft.
Tunge Sorger lagde vor Fader paa vort Hjerte. Den 4.
Decbr. 1909 tog han vor Søn Knud, Søofficer i Handels-
marinen ved en brat Sømandsdød. Den 1. Juli 1916 faldt
ved Gommecourt i Frankrig vor Søn Heinrich, stud.
theol., Løjtnant og Indehaver af Jernkorset. Men, him-
melske Fader, Tak for din Søns Kors!

Degn Palmus og Hustru
Tandslet

Langfredag, d. 6. April 1917.

Om Kirkens Inventar i Aaret 1758 beretter følgende Fortegnelse:

Inventarium
paa de Ting som findes i Tandslet Kirke,
Kirken tilhørende.

1. en Sølv Kalk og Disk, som bruges ved Cummunionen i Kirken.
2. en mindre Kalk, som bruges naar Syge i Husene bliver beredede.
3. en lide Flaske af Tin til Vinen, som ligeledes bruges i Sogne-Bud.
4. paa Alteret 2de store Lyse-Stager af Malm.
5. et Bekken ved Daaben af samme Materie.
6. en Messehagel af rød Fløjls med et Kors i Midten af Sølv Knipling.
7. en Messe Skiorte af maadelig fiint Lerred.
8. en Bog, kaldt Kirke-Ritualet, i slet Stand.
9. en Alter-Bog i god Stand in octavo.
10. Ewalds Concordantz, in quarto, i god Stand.

Mere findes ikke, som hører Tandslet Kirke til end det her Specificerede, som alt er i maadelig god Stand undtagen Kirke-Ritualet.

Tandslet, d. 24. Novbr. 1758.

Hans Reimuth.«

KIRKENS KLOKKER

1669 nævnes en Klokke, støbt af Rudolf Melchior. Den havde en dansk Indskrift. Støbningen var daarlig, men den havde en god Klang.

1740 og 1742 fik Kirken ny Klokker, den første var uden Indskrift og Støberen kendes ikke. Den anden fra 1742 var støbt af Adam Planer i Lübeck. Disse to Klokker blev støbt om, den mindre i 1887, den større 1888 af J. J. Radler og Sønner i Hildesheim.

Den store Klokke med Indskrift: »Min Sjæl! lov Herren, og glem ikke alle hans Velgjerninger. Ps. 103, 2,« blev taget ned i 1917 for at blive smeltet om til Krigs-

brug. Den havde en Vægt af 660 kg. Foruden Indskriften var den pyntet med smaa Reliefer paa Siderne: den velsignende Kristus og Luther, staaende med Haanden paa Bibelen.

Den mindre Klokke fra 1887 hænger endnu i Klokke-taarnet, den bærer Indskriften:

»Takker Herren thi han er god
og hans Miskundhed er evindelig.
Psalm 7, 1.«

Fra »Nationalfonden af 1918 til Anskaffelsen af Kirkeklokker til Sønderjylland« modtog Kirken i 1922 en ny Klokke med følgende Gavebrev:

»*Til Tandslet Kirke.*

Da Tiden var inde, at Sønderjyderne efter et halvt Hundrede Aars Trængsler kunde kræve at komme hjem til Danmark, opstod her i deres gamle Fædreland fra flere Sider det Ønske, at der i Slesvigs Kirker, saa langt ned Grænsen maatte blive sat, — i Stedet for de Klokker, der var nedtagne og omstøbte til Krigens Brug, skulde op-hænges nye ved frivillige Gaver fra det danske Folk. Denne Tanke blev almindelig forstaaet og optaget ikke blot som et Tegn paa et medborgerligt Sindelag til at hjælpe og bøde, hvor krigen har ødet, men som Udtryk for den store Folke-Glæde i at Modersmaalet paany kan lyde frit over Fædrenes Jord.

Til Vidne om disse Grunde til Gavens Fremkomst led-sager dette Brev Sendingen af en Klokke til

Tandslet Kirke.

Klokken har en Vægt af 520 Kilo, og Malmen bestaar af 3 Dele Kobber og 1 Del Tin.

Dens Tone er H. Svingningstallet 245.

Den kunstneriske Udsmykning er tegnet af Julius Smith.

Kokkeverset er skrevet af Helge Rode og lyder saa-ledes:

»Jeg ringer Haab ved Dagens Daab,
Jeg ringer Fred naar Sol gaar ned.«

Foroven bærer Klokken Indskriften:

»De Smithske Støberier i Aalborg gjorde mig og det danske Folk gav mig til Tandslet Kirke i Genforenings-aaret MCMXX.

Naar da Klokken atter lyder over det ved Troskabens og Kærlighedens Kraft genvundne Land, ligger deri den Bøn, at Frelsens Ord paa Folkets Maal maa vare og vokse, mens Malmen har Mæle.

Februar 1922.

Nationalfonden af 1918 til Anskaffelse af Kirkeklokker til Sønderjylland.«

En lille Klokke hænger i det skiferdækkede Spir paa Skibet, der skal være opført 1746. Paa Spirets Fod er Kirkeurets Skive anbragt og den lille Klokke er sat i Forbindelse med Slagværket.

Tandslet Kirke

Klokken har Indskriften:

»Soli deo gloria«

og den er en Gave fra Provst Mathias Stenlos (1699—1719).

De to store Klokker er anbragt i det gamle Klokke-taarn af Træ, der staar paa en Høj — formodentlig en Oldtidshøj, ved Indgangen til Kirkegaarden.

1690 foresloges en større Reparatur paa »Klokkehu-let«.

Tandslet Kirkes Regnskabsbog for Aaret 1685 beretter:

»I dend svær Storm, som indfaldt Ao 85 falt dend Synder Kirckeport om kuld og slog i stycker.

Noch blæste samme tid alt Tag af Benhuset og her og der af Kiercken. Dertil kiöbtis 150 gamle Pander, i en Hast Nye ei var at bekomme.

I samme Storm tog ogsaa Spiret paa Kircken schade, saavel som Carnappen bag paa Kiercken, hvis dör paa var brecked.« —

Senere blev der købt

»1/2 Hundrede Söm till Klockehuset, som tog Schade i Stormen.«

Præster ved Tandslet Kirke

1487 *Nicolaus Kornshagen*, der nævnes i Stures Gavebrev 1487.

1587—1599 *Henrik Bruhn*. 1587 var han allerede Præst i Kaldet. Ved Jacob Pilegaards Død i Hørup, blev han 1591 Provst over Als og har i denne Egenskab underskrevet Kirkens Regnskaber indtil 4. 8. 1598. Han maa være død 1599. Det synes at være Henrik Bruhn, der 1565 nævnes som Diakon i Broager.

1599—1627 *Hans Torben Rhode* blev ordineret 1600. 1605 klager han med Øens andre Præster til det danske Rigsraad over de Indgreb i Kirkens Rettigheder, som Hertug Hans d. Y. tillod sig. »Hr. Hans, Sognepræst i Tandsleth« giver tilkende at hans Søns Bolig i Holballe, som nu Jørgen Hansen beboer, havde tilforn været den rette Præstegaard og havde aarlig givet Præsten i Skyld og Tiende 15 Ørtig Havre, hvoraf de 5 Ørtig var hans Tiendekorn. Nu er samme Gaards Grund skiftet og delt til 20 andre Gaarde og Boel for nogle Aar siden, hvorved Præsten lider stor Besvær og Skade, derfor begærer han ganske ymygelig, at den Præstegaards Jord igen maatte blive udlagt, som den fra gammel Tid har ligget, og hans Indtægter ikke forkortes.«

Ligeledes havde Kirken 1 Ørtig Byg og 1¹/₂ Ørtig Havre Annex-Korn af St. Hans Jord, som Peter Hansen i Sarup brugte og betalte Kornet til ham. Ao 1602 blev denne St. Hans-Jord byttet og skiftet mellem F. N.' Bønder, hvorved den er kommen i Vilding og Præsten ved ikke, hvor han skal kræve Kirkens Skyldkorn. Han begærer derfor, at ogsaa denne Jord maa gaa tilbage eller forpagtes af Præsten at denne Ret ikke skal gaa tabt.

Endvidere havde Kirken en Kirkejord paa Mommark Mark, som forhen laa til den Grund, hvor Christen Berg bor. Denne Grund er ligeledes Ao 1603 bleven byttet og delt mellem F. N. Tjenere, saa at Kirkeværgerne ikke længere ved, hvor de skulde kunne kræve Kirkens Skyld. Ogsaa her beder Præsten ymygeligt, at den maa gives tilbage. Paa disse Klager svares fra Hertugens Side, at gamle Folk paa 60 og 80 Aar beretter, at i deres Tid har hans Søns Boel ikke været nogen Præstegaard, men at de nok har hørt, at det i ældgamle Dage skal have været saaledes, at de Mænd, som har boet paa Bolet i deres Tid har aarlig betalt Præsten 15 Ørtig Korn. Da dette Boel var ligesaa stort som to andre, lod Hr. F. N. det Ao 1583 dele mellem de andre Mænd, dog har Præsten ikke lidt mindste Skaar i sin Ret, da samtlige Mænd aarlig udreder det nævnte Korn, hvorfor der hidtil ikke er ført mindste Klage derover. Ved den ligelige Fordeling af Jorden mellem Sarup Bymænd er ogsaa den nævnte St. Hans Kirkejord, beliggende til Peder Hansens Boel bleven fordelt paa F. N. Undersattere, af hvem Præsten nu foruden mindste Afkortning faar 2¹/₂ Ørtig Korn. For større Sikkerheds Skyld

indleveres der til Præsten af hint Boels Besidder, hvoraf denne Klage er ligesaa ubegrundet som den foregaaende. Da der blev befundet en større Ulighed mellem Bolernes Grunde i Mommark, blev der taget Jord fra Christen Bragges Boel og henlagt til andre Gaarde, hvorfor Bolets Besidder aarlig indsamler den nævnte 1 Ørtig Havre af de andre Bymænd til Præsten, saa at Klagen er ubeføjet.« —

1628—1652 *Jørgen Jespersen* (Georgius Gaspari). Han var Kapellan, men der blev ham ved Kongelig Skrivelse af 30. Novbr. 1632 bevilliget, »at han maatte betjene Sognet alene og residere i Capellaniet, og det saalænge, til Alder eller Skrøbelighed nøder ham til at tage Medhjælper, eller at Capellanen maatte forflyttes.«

Man havde ventet, at Hr. Jørgen skulde gifte sig med Forgængerens Datter, men han viste ingen Tilbøjelighed dertil. Slotspræsten og Sekretæren i Sønderborg besværede sig derfor over ham. Den 11. August 1629 ankom derfor Biskop Hans Mikkelsen til Ketting. Her undersøgte han Pastor Jespersens Sag og forlangte en Forbindelse med de to. Jørgen Jespersen bad om Udsættelse. Dog den 13. August blev sluttet Forlig. Forlovelsen mellem dem fandt Sted i Ketting Kirke og Pastor Brunchardsen i Havnbjerg forrettede Handlingen. Alle Øsens Præster var tilstede.

1652—1664 *Hans Petersen Gentzmer* (Johannes Genso-marus). Han underskrev 1661 det Patronatsdokument, efter hvilket Hertigen fik Patronatsretten over Kirken. — I hans Tid brændte Præstegaarden. Om ham skriver Chr. Knudsen (XII, 182): »Det er fuldkom-

men sikkert at denne Præst er bleven afsat fra Embedet, af hvad Grund vides ikke, og at hans Hustru levede indtil 1690.« — Hr. Hans døde 1665.

1665—1699 *Samuel Steenløs* (Stenlose).

1699—1759 *Mathias Stenlose* antages at være en Søn af Forgængerens. — Da Provsten Johannes Poulsen i Ketting var død 1734 og Præsterne i Sønderherred skulde vælge en ny Provst, vilde de nødigt have Præsten i Tandslet, da han var et gammelt Vrøvlehoved og uskikket til Forretningerne. Men da de paa Grund af hans høje Alder ikke godt kunde undlade at give ham deres Stemme, mente de, bedst at kunne slippe fri for ham, hvis de af Høflighed overlode til ham alene at træffe Valget. Det gjorde de ogsaa i en fælles Forsamling, dog Hr. Matthias (eller Mads, som han ogsaa kaldtes) stemte paa sig selv, og saaledes blev han alligevel Provst fra 1734 indtil sin Død 1759.

1759—1785 *Peder Clausen*, født i Flensborg, han døde den 2. April 1785, 64 Aar gammel. Han havde en Broder, Christian Clausen, der var Præst i Lauenborg (senere Konsistorialraad). Denne kom rejsende til Tandslet Præstegaard, da han havde fkaaet Efterretning om Broderens Død. Peter Clausen var død uden Arvinger og Broderen haabede paa at arve ham, men han blev meget forbavset, da Testamentet aabnedes og Degnekonen, Madam Düring, blev indsat som Universalarving af det hele. Broderen rejste meget vred bort. »Det utilladelige Forhold til denne Degnekone stadfæstes fra flere Sider. Et almindeligt Rygte holdt dengang hendes Tvillinger for Præstens Børn skriver Chr. Knudsen (XII 183).

1785—1809 *Nicolai Clausen*, født i Meldorf 1755, kom fra Adsbøl, hvor han havde været Præst i tre Aar. Den 24. Septbr. 1809 blev han kaldet til Ulkebøl, hvor han døde den 22. September 1831.

Nicolai Clausen havde været Informator hos den senere Statsminister v. Kaas og paa Augustenborg Slot, i hvilken Stilling han nævnes 1781. Den 18. Mai 1782 blev han af Hertugen kaldet til Præst i Adsbøl.

1809—1822 *Thomas Mathias Sabroe*. Han var fra 1802—1809 Præst i Asserballe og døde i Tandslet den 20. Mai 1828 49 Aar gammel.

1822—1850 *Mathias Gundermann Bering*, født den 16. Decbr. 1796 i Ningtofte Præstegaard i Jylland (Aarhus Amt). Han var en Nevø af Thomas Sabro og da Pastor Sabro døde stod Vejen til Kaldet i Tandslet aaben for ham. Den 9. Juni 1822 prædikede og katekiserede han for Biskop Tetens i Ketting Kirke og den 12. Juli blev han af Hertugen paa Augustenborg kaldet til Sognepræst i Tandslet, hvor han blev ordineret af Biskoppen den 4. Oktober i Ketting Kirke.

Hertugen paa Augustenborg yndede ikke at se sine Præster i Pibekrave, hvorfor de ældre Præster plejede at møde ved Hoffet iført den lille Bladkrave. De to yngre Præster Meldal i Lysabild og Bering i Tandslet mødte derimod et par Gange ligesom Biskoppen, i Pibekrave. Efter Taflet kom en Gang Hofchefen og meddelte dem i al Fortrolighed fra Hertugen, at denne ved sit Taffel ønskede at se dem med Bladkrave. Pastor Meldal svarede med sin sædvanlige Raskhed: »naar Hr. Durchlaucht Hertugen har indbudt os til Taffel, troede vi at skulle møde i fuld Ornat, men for Fremtiden skal

vi møde i halv Ornat.« Han døde den 23. Februar 1850, 53 Aar gammel.

- 1850—1867 *Mandrup Peter Tuxen*, født 1818 i København. Han var i en Del Aar Huslærer hos Greve A. W. Moltke, der som Administrator under Krigen 1848—50 over de augustinborgske Godser sørgede for, at han fik det ledige Præstekald i Tandslet. 1867 tog han sin Afsked paa Grund af de politiske Forhold og rejste til Danmark.
- 1867—1871 *Jep Jepsen*, fra Humtrup. Han døde den 23. Febr. 1871, 65 Aar gammel.
- 1871—1893 *Frederik Christian Hansen*, havde været Præst i Aastrup, Hatsted og Sottrup (1866—71).
- 1893—1906 *Asmus Jessen Christiansen*, født 17. Juli 1867 i Stybbæk, ordineret 1892, valgt til Tandslet Menighed 1893. 1906 rejste han til Lichtenrade ved Berlin, som Præst ved Diakonissehuset. I 1910 var han en kort Tid Sognepræst i Tyrstrup, for atter at vende tilbage til Lichtenrade.
- 1906—1909 *Nicolai Chr. Nielsen*, født i Løgumkloster den 1. April 1848, Præst i Højrup (Tørninggen Provsti) fra 1873—1888, i Sommersted fra 1888—1906. I Tandslet fra Oktober 1906 til Oktober 1909. Her tog han sin Afsked og rejste til Flensborg. Den 10. Oktober holdt han sin Afskedsprædiken.
- 1910—1913 *Peter Andreas Petersen* var Præst i Asserballe og blev valgt til Tandslet den 11. November 1909, indført i Tandslet d. 23. Januar 1910. Han forflyttedes til Sdr. Vilstrup og holdt den 7. Decbr. 1913 sin Afskedsprædiken.

- 1914—1921 *Magnus Theodor Mahler*, født den 13. November 1873 i Øster Højst, fra 1904—1907 Diakon~~us~~ i Ullerup, derefter Andenpræst ved St. Mariekirken i Haderslev, 22. Marts 1914 indført som Sognepræst i Tandslet. Den 4. Januar 1921 var Afstemningsdagen om der skulde være Præstevalg i Tandslet eller ej. 193 stemte imod, 215 for Præstevalget. Den 28. August samme Aar holdt Pastor Mahler sin Afskedsprædiken. Han kom til Vidvild i Nordjylland.
- 1921—1940 *Rasmus J. Nielsen* kom fra Grinnerslev og blev indsat som Sognepræst i Tandslet den 4. September 1921. Han døde i Tandslet den 27. Decbr. 1940.
- 1940—1948 *Gunnar Poulsen*, født i Søllested 1911, 1905 blev han Hjælpepræst ved Sct. Jacobs Kirke i København. Senere Sømandspræst i Belgien (Glut). Herfra kom han 1940 til Tandslet. 1948 flyttede han til Aarhus, som Præst ved Johannes Kirken.
- fra 1948 *Johannes J. Andersen*, virkede først ved Lindevang Kirken i Frederiksberg. Sognepræst i Tandslet fra 15. Juli 1948.

En Soldatergrav fra 1864 paa Tandslet Kirkegaard

Mindesten af Beton, med Marmorplade og Marmorkors:

»Minde
over 4 danske Soldater
døde paa Lazareth i Tandslet
1864.

Rasmus Rasmussen	af 17. Rgt. †	6. Marts .
Peter Andreas Nielsen	af 22. Rgt. †	8. April
Niels M. Petersen	af 6. Rgt. †	22. Mai
Niels Jensen	af 6. Rgt. †	27. Mai

Det er kjærligt og hæderligt at ofre sit Liv
for Fædrelandet.«

Rasmus Rasmussen, fra Svendborg Amt, 33 Aar, døde af Tyfus. Han stod som Menig Nr. 180 ved Regimentets 7. Komp.

Peter Andreas Nielsen, fra Torup Sogn, Hjørring Amt, 26 Aar, døde pludseligt af ukendt Sygdom. Han var Underkorporal Nr. 57 ved Regimentets 4. Komp.

Niels Martinus Petersen, fra Hvorup, Skanderborg Amt, 25 Aar, døde af Halsbetændelse; han stod som Menig Nr. 329 ved Regimentets 4. Komp.

Niels Jensen, fra Mosekær, Randers Amt, 27 Aar, døde af Lungebetændelse. Han stod som Menig Nr. 206 ved Regimentets 7. Komp.

EN GRAV FRA TREÅRSKRIGEN.

Efter en Fortegnelse over de paa Augustenborg døde og paa Augustenborg Kirkegaard begravede Soldater i Tiden fra 1. Juni 1848 — 19. Maj 1851 nævnes:

»Menig Johansen af 10. Bataillon døde af Tyfus den 6. Mai 1849. Hans Lig blev afhentet, for at blive begravet i Hjemmet i Tandslet.«

Efter Tandslet Kirkebog var Christian Johansen, født den 11. Juni 1826, Søn af Gaardejer Jens Johansen og Hustru Cathrine Marie af Holballe. Han stod som Menig Nr. 186 ved 10. Bataillons 4. Komp. Graven kendes ikke mere.

MINDESTENEN FOR SOGNETS FALDNE 1914 — 1918

Allerede i 1921 vedtog man at rejse et Mindesmærke for de i Verdenskrigen faldne fra Tandslet Sogn. Forud havde man arbejdet for og ogsaa rejst et Mindesmærke i L e b ø l for de faldne derfra. Det var Gaardejer *Hans Hansen*, som stod i Spidsen for denne Sag. Saa tog man fat for hele Sognet, og som overalt indbragte en almindelig Indsamling hurtigt de nødvendige Midler.

Den 18. December 1921 fandt Afsløringen Sted, og ved denne talte Sognepræsten, Pastor *Nielsen* og Pastor *Eriksen*, Asserballe. Efter en Mindegudstjeneste gik den store Forsamling ud paa Kirkegaarden, og der holdt Pastor Eriksen Afsløringstalen og foretog Afsløringen, mens den store Forsamling var dybt grebet af Øjeblikkets Højtidelighed. Daværende Kirkeældste Sofus Paulsen modtog paa Sognets Vegne Mindesmærket og lovede, at der skulde blive fredet og værnet om det paa en værdig Maade.

Mindesmærket er rejst ved Kirkegaardens nordøstlige Hjørne ud mod Vejen. Tandslet Sogn havde ialt 42 faldne under Verdenskrigen, og alle disse Navne er indhugget paa Mindesmærket. Paa den vestlige Flade staar Navnene paa de 21 faldne fra Tandslet By, paa Nordfladen 12 fra Ertebjerg og paa den sydlige Flade 9 Navne fra Le-bøl. Med Ret staar der følgende Indskrift: »Æresminde

over Tandslet Sogns Ofre i Verdenskrigen 1914—18« og
forneden de kendte Ord fra Paulus' Brev til Romerne:
»Vi véd, at alle Ting samvirker til gode for dem, som
elsker Gud.«

Stenen bærer følgende Navne:

TANDSLET

Hans Th. Tækker, født 16. 8. 1886 † 16. 10. 1914
Alexander Thomsen, født 16. 1. 1883 † 24. 10. 1914
Jens Abrahamsen, født 16. 3. 1889 † 15. 9. 1914
Jørgen Bladt, født 21. 1. 1884 † 3. 12. 1914
Christen Jensen, født 3. 9. 1885 † 10. 11. 1914
Hans Brodersen, født 18. 5. 1893 † 6. 9. 1914
Peter Lausen, født 22. 12. 1884 † 28. 1. 1915
Hans Horne, født 18 .1. 1883 † 2. 5. 1915
Mathias Burhøj, født 15. 4. 1889 † 19. 9. 1915
Hans Sandersen, født 4. 7. 1887 † 31. 10. 1915
Hans Hansen, født 4. 4. 1894 † 31. 10. 1915
Jakob Nikolaisen, født 18. 6. 1882 † 19. 12. 1915
Jens Petersen, født 28. 3. 1882 † 26. 4. 1916
Jens Jørgensen, født 22. 8. 1884 † 20. 4. 1916
Nicolaj Lausen, født 22. 7. 1889 † 19. 6. 1916
Heinrich Palmus, født 17. 5. 1894 † 1. 7. 1916
Jørgen Hansen, født 24. 8. 1883 † 3. 10. 1916
Hans Petersen, født 18. 4. 1896 † 15. 10. 1916
Christian Hansen, født 28. 9. 1879 † 11. 10. 1917
Jens Krogh, født 29. 3. 1895 † 14. 6. 1918
Andreas Chr. Hansen, født 12. 3. 1898 † 4. 8. 1918.

ERTEBJERG

Lauritz Jensen, født 5. 1. 1888 † 15. 9. 1914
Jørgen Jaobsen, født 1. 4. 1888 † 21. 2. 1915
Christen Andersen, født 21. 11. 1887 † 12. 1. 1915
Peter Jørgensen, født 20. 11. 1887 † 8. 7. 1915
Christen Hansen, født 27. 5. 1884 † 8. 9. 1916
Nicolaj Clausen, født 17. 5. 1876 † 20. 9. 1916
Nicolaj Schmidt, født 23. 11. 1882 † 2. 12. 1916
Peter Jensen, født 26. 4. 1896 † 28. 2. 1917
Peter Hansen, født 9. 10. 1888 † 20. 10. 1918
Christen Jespersen, født 27. 2. 1875 † 14. 8. 1915
Julius Schulz, født 15. 5. 1894 † 4. 8. 1917

LEBØL

Jørgen Jessen, født 7. 5. 1890 † 22. 2. 1915
Chr. Hansen, født 26. 3. 1881 † 6. 6. 1916
Chr. J. Schmidt, født 12. 6. 1893 † 11. 9. 1916
Henning Jessen, født 8. 3. 1893 † 10. 12. 1916
Jens Lorensen, født 3. 5. 1870 † 7. 4. 1915
Peter J. Schmidt, født 12. 9. 1895 † 10. 10. 1917
Jørgen H. Bonefeldt, født 19. 3. 1872 † 27. 10. 1918
Hans Andersen, født 29. 9. 1897 † 18. 10. 1918
Martin Petersen, født 13. 3. 1881 † 12. 10. 1918.

MINDESTENEN I LEBØL

Ved Vejen fra Tandslet til Lebølgaard har Lebøl Kommunes Beboere, navnlig paa Initiativ af Gaardejer Hans Hansen sen. rejst en Mindesten for Kommunens Faldne i Verdenskrigen. En Granitsten med Kors bærer følgende Indskrift:

Til Minde om de Faldne fra Lebøl Kommune i Verdenskrigen 1914—18.

H. Jessen * 8. 3. 1892 † 10. 12. 1916
J. Lorenzen * 3. 5. 1870 † 17. 4. 1917
Res.-Lasaret Flensborg
J. Bonefeld * 19. 3. 1872 † 27. 10. 1918
Kreds-Sygehus, Sønderborg
Hvil sødt i hjemlig Jord.
J. Jessen * 7. 5. 1890 † 22. 2. 1915
Lipno, Polen
H. Andresen * 29. 9. 1897 † 18. 10. 1918
Frankrig
P. Schmidt * 12. 9. 1895 † 10. 10. 1917
Verdun, Frankrig
Chr. Schmidt * 12. 6. 1893 † 11. 9. 1916
Somme, Frankrig
Chr. Hansen * 26. 3. 1881 † 6. 6. 1916
Madaleine, Frankrig
M. Petersen * 18. 3. 1887 † 12. 10. 1918
Omsk, Sibirien
Hvil sødt i fremmed Jord.

Mindestenen blev afsløret den 26. December 1920

Junkergaarde i Sognet

TANDSGAARD

Erik Kristiernsen til Stensgaard, en Adelsmand hvis Slægt ikke kendes, solgte 1494 Tandsgaard til Markvard Lund, en Søn af Henrik Lund til Lundsgaard i Angel. Markvard var en Broder til Karen, der var gift med Bertel Holk paa Rønhave.

1507 nævnes Markvard endnu i Skattelisten, men han maa have været død 1515, da hans Enke Anna i dette Aar sælger tre Gaarde i Tandslet til Kong Christian II og Mandrup Holk. Anna var Markvards anden Hustru, i første Ægteskab var han gift med Sidsel Christiansdatter Holk. Ved Gaardsalget medunderskriver Bertel Holk til Rønhave og Sivert v. Qualen til Avnbølgaard.

I Jordbogen for 1535 anføres Godset med 4 Gaarde i Tandslet og 5 Gaarde i Himmark.

Markvards Søn af andet Ægteskab var Henrik Lund, der 1543 var Ejer af »Tandsletgaard«. I samme Aar nævnes han ogsaa i Landsregistret. 1556 findes han som »Henrik Lund til Tandslet« i Fadderlisten paa Rønhave, ved Daaben af Henrik Holks tredie Søn, Detlev. Han var gift med Margrethe Vasspyd, Datter af Laurids Vasspyd paa Langeland.

Henrik døde 1562 paa Tandsgaard. Han ligger begravet i Tandslet Kirke under Gangen foran Koret. Hans Enke pantsætter samme Aar en Kobbelt til Tandslet Kirke for 50 M. Hun giftede sig igen med Claus Jacobsen Mylting fra Langeland, der 1565 staa som Ejer i Landsregistret.

Efter Claus Myltings Død blev Sønnen af første Ægteskab, Markvard Lund Ejer. Han var gift med Dorte Linow til Degaberga i Skaane. Gaarden kaldtes i hans Tid »Torslundegaard«. Han solgte den 1583 til Hertug Hans d. Y. af Sønderborg. 1593 kalder Markvard sig »til Holmegaard« paa Langeland. 1613 boede han i Degaberga. Der blev han dette Aars 28. Juni dømt til Døden, fordi han havde dræbt sin Hustru og gravet hendes Lig ned i Brygkælderen. Den 30. Juni 1613 blev han henrettet i København. Senere nævnes Slægten Lund ikke mere.

Efter Danmarks Adels Aarbog XIX stammer Slægten Lund fra Als og Sundeved. Vaabenet viser en sort Fugl med udspilede Vinger i Sølvfelt, der i Stedet for Hovedet har en Guldstjerne. Paa Hjelmen to panserklædte Arme med Stjerne.

Lund til Tandsgaard

LUND TIL TANDSGAARD

Markus Lund til Lundsgaard, (Angel) ca. 1450
gift med Elisabeth v. Hacke.

Henrik Lund til Lundsgaard, 1479
gift 1) Magdalene Skrandi
2) Dorthe v. Buchwald

Markvard Lund
køber 1494 Tandsgaard
gift 1) Sidsel Holk
2) Anna

Karen Lund
gift med Bertel Holk
til Rønhave

Henrik Lund til Tandsgaard
gift med Margrete Vasspyd, hun
ægter som Enke Claus J. Mylting

Magdalene Lund
gift med Jørgen Abildgaard

Markvard Lund,
gift med Dorte Linow,
sælger Tandsgaard 1583
til Hertug Hans d. Y.,
henrettet 1613,
Linien uddød.

Markvard Abildgaard
til Tårupgaard 1565,

Jørgen Abildgaard
gift med
Dortea Magnussen
fra Melsgaard.

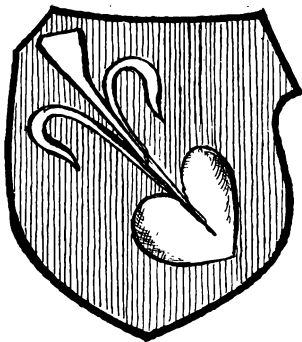
STENSGAARD

Erik Kristiernsen til Stensgaard pantsatte 1494 Stensgaard til Godske Rantzau og i samme Pantebrev overlader han Markvard Lund til Tandsgaard Indløsningsretten paa Stensgaard. Kr. Nicolaus Hack, Præst i Ketting,

var som Vidne tilstede paa Sønderborg Ting og stadfæster ved Underskrift Erik Kristiernsens Overdragelse til Markvard Lund.

Markvard maa ikke have indløst Gaarden, da Godske Rantzaus Søn, Tønnes Rantzaus, senere solgte Stensgaard med Mølle og 6 Gaarde i Himmark til Kong Hans for 3000 Mark. Gaarden nævnes ikke senere i Landsregistret.

Erik Kristiernsens Vaaben viser en skraatliggende Sølv-lilie med halv Midtersprosse, springende ud fra et Sølv-hjerte paa rød Skjoldbund.

Erik Kristiernsen

I Nærheden af Gaarden ligger et Krat, hvorigennem der strækker sig en ca. 1,5 m høj, krum Vold. Det kaldes i almindelighed Stensgaards Voldsted. Der kan dog ikke være Tale om en Gaardplads paa dette Sted. Det maa være Rester af Fiskedamme, som de kendes ved flere af de gamle Herregaarde.

Uden Tvivl har den gamle Gaard ligget paa den nuværende Gaards Plads. Den fugtige Sænkning, der følger Vejen fra Havens Sydøsthjørne mod Nord er en Rest af den gamle Voldgrav, der mellem den tidligere Mølle og Gaarden bøjer af mod Vest.

ERTEBJERGGAARD

Nicolai Iversens Gaard i Ertebjerg er en tidligere Junkergaard. Man ser endnu Gravsænkningen omkring Gaarden.

Efter Trap blev Ertebjerggaard 1454 af Hertug Adolf forlenet til Peter Stot og hans Søn Jesse paa Livstid.

1565 nævnes Gaarden i Landsregistret med Baltaser Kerberg som Ejer. 1566 »Balsar Karberrig zu Erbikgaard« iblandt Fadderne paa Rønhave, da Henrik Holks tredie Søn, Detlev, blev døbt. Ved Køb eller Pant har

han erhvervt Drude Kolks Godser i Ulkebøl. 1570 skriver han sig »til Ulkebølgaard«. Den gamle Ulkebølgaard er den nuværende Bagmose. Karberg menes at være af Mecklenborgsk Adelsslægt. Omkring 1600 var Sønnen Kuno v. Karberg Ejer af Ertebjerggaard.

Balzer Karberg hører til den senere Købmandsslægt i Sønderborg. Om Karberg her har hørt til Adelen, ses ikke. Han har dog haft Omgang med Adelen og han maa have været en anset Mand, eftersom han i 1566 findes som Fadder paa Rønhave. At Storborgere købte Godser, for derved at faa Samkvem med Adelen er ikke sjældent i denne Tid, endskøndt Adelen ikke betragtede dem som ligestillede.

JESTRUPGAARD

Aar 1483 nævnes Jesstorpp. 1550 var Egstrupgaarde i adelig Eje. Ved Daaben af Henrik Holks Søn, Anders, paa Rønhave 1550, nævnes »Erik Eriksen til Egstrupgaard« iblandt Fadderne. 1556 nævnes Jomfru Barbara til Egstrupgaard og 1559 Fru Karen ved Daabsfester paa Rønhave.

Efter A. D. Jørgensen, »Herregaardene paa Als«, skal Erik være en Søn af Erik Kristiensen paa Stensgaard. I Adelens Landregister nævnes Gaarden ikke.

ELHOLM

Ved Gaarden St. Elholm laa indtil for et Aar siden en lille Gaardtomt i Haven. En lav firkantet Plads, ca. 24 × 15 m, var omgivet af en ca. 3 m bred, vandfyldt Grav. —

I Landsregistret nævnes Benedikt Ryter, uden at hans Ejendom anføres. Efter Tandslet Sogns Kirkekronik formodes, at han har ejet St. Elholm. Efter anden Tradition skal en Klaus Skrandi have siddet paa Gaarden, det er maaske den Skrandi, der i 1515 var Foged i Sønderherred.

Flere Sagn knyttes til Gaarden (Se under Sogn og Fortælling).

JUNKERPLADSEN

Chr. Christensen i Tandslet, fortæller (1936):

»Mit forhenværende Hussted i Tandslet (Huset er nu nedbrudt) kaldtes »e Junkerplads« eller »Tønnes Plads«. Her skal i Fordumstider være blevet afholdt Marked. Dette Marked blev senere henlagt til Bromølle«.

Hertil beretter † Degn Grevsen, Lysabild:

»De syv Junkere i Tandslet Sogn havde ved deres Kirkebesøg Holde- og Afspændeplads paa et trekantet Stykke Jord nord for Kirkegaarden, der derefter kaldtes Junkerpladsen. Nu er denne Plads inddraget til Kirkegaarden, men indtil Branden 1857 laa Tandslet Skole der og en Præsteinderste havde sin Bolig paa Pladsen.«

Villkaars-Brefue ¹⁾

for Læhbüll.

Af Guds Naade Vi Johannes Christian Arfing til Norge Hertugh til Schleswig Holstein etc.

Gjør hermed vitterligt at efterdi vi Naadigst erfare at iblant voris Undersatther og Fäst udi alle Byer sig en Store Udordning med deris Vilkaar Begifer Ia End og udi nogle Byer her til ingen Ordning haver veret, Da ville Vi herefter at En hver Bye, saa vit sig voris Gebeder frostrecker, deres Villkaars Brefrue, med Klare og Fundirde puncter skal hafue, Samme Aarligs om Woldburgh Eller S. viti Dag deres samtlige Nabor lader Forläse saa at di Efterkommere thore icke at beklage, ingen Vidskab herom at have, og ville Vi hermed Stadfæste Efterskrevene Puncter af Læhbüll Eyerømænderne Fundirt og paa laget saaledes.

1. Naar Rugsaaden er Tilsaaret skall en Hver holde sine Gaarde og Rugmark udi gode Fred og ved Magt ved Herskab og Nabo Brode, hver 18 β.
2. Hvem saa ployer er slaar fra sin Nabore udi ligemaade hugger ham hans Ries Eller Thorn til skade gifue Herskab og Naboer, hver 18 β.
3. Hvo af os at have lige Mange Kiør i Tiuder Thistligt ogsaa paa Fehlet, hvo meer paa slaar uden alle voris Minde gifer Herskab og Nabor, hver 18 β.
4. Om nogen Bieder eller Tiuder udi anderes Korn og Eng uden Ja og Minde, gifuer Herskab og Nabor en Hver 18 β.

¹⁾ Aftryk i Dr. Jørgen Hansen: Flurverfassung Alsens, 1914.

5. Om nogen Modwilligen Rider eller Kiører ofuer andens Korn og Eng, so ikke er lagt Vey og Sti saa skal han gifue forige Brøde.
6. Ingen skall slaa i sit Korn Eller Eng forinden vi ere Samdrøgtige at følges og ey heller skall ingen Høste eller afflaa sit grøne og Umaant Korn, Mens vere een eller anden for En Agger Brodkorn betrænget, daa at hafve dhet med Naboers Minde, hvor herimod gior giver Herskab og Naboer hver 18 β .
7. Naar vi Vide Gaarde finde gifver Første gang for hvert vide 6 β anden Gang for hvert Vide En β . mens 3de gang gifve Herskab 10 β og Naboer 18 β .
8. Ingen skall slaa sit Kro lös udi Aurudt, Ey heller Tui-der dem paa sit Egit, hvor herimod gior gifver Herskab 12 β , og Naboer 12 β .
9. Naar vi paa en Tønde Drick forsamles og nogen Fal-der udi Fortals Mands Lüde uden ham billigt og Ret er gifve Naboer β β .
10. Naar voris Forstandere lader os Stefne, vere sig hvor om det kan vore Hvem da ikke møder sielv tilstede, Eller Hans Büde, om Hosbonden Er ey i lowlige for-falde, gifve ogsaa 4 β .
11. Hvem som bliver Panthet med Rethe og gifver onde Ord gifver Herskab 9 β og Nabor 9 β .
12. Hvo som berøver nogen voris Gaarde Enten i Skau Eller Mark gifve Herskab 18 β og Nabor 18 β .
13. Voris Kaadner maa hver have 1 Koe i Vong for Min-de, der til at Kiobe til 1 Krä, hvo Mere gifve Herskab og Nabor hver 18 β .
Der som een og fares Ubilligt af Stæde med Tiude-ring i Marken gifve forrige Brøde.
14. Ingen at sætte giolt i Marken, ved Brøde til Herskab 9 β og Naboer 9 β .
15. Ingen skall Tage uden byes hest eller Køer udi Tiuder, Enden paa fehlet, uden saa er at hand for sin Trang Skyldte hafver Hesten i Plauen og Niuder Milk af Koen, hvorimod gior gifue Herskab og Naboer hver 18 β .

16. En hver skal holde og stærke Tiuder paa sit Kræ, og efter Pintze Dag skall ingen Tiuder med Pilbark Tiuder, ved Brøde til Herskab og Nabor hver 9 β.

Paa thisse og alle Forskrefne punkter skal Vrøgeren og Forstanderen hafve en flittige Opsiun then Ubehørsomme imod hans Forbrydelse straxen lade anthigne og Strafe, og dersom Vrøgeren og Forstanderen seer imod nogen igiennem Fingerne, da Een hver for 5 Daler imod skalle optinge, hvor Efter die them at Rette, og for Skade at tage vaare.

Gifvet onder vors Førstelige Haandtegn Datum Sonderburg Huuss paa St. Viti Dag Ao 1638.¹⁾

Johann Christian.

¹⁾ Da Originalbrevet var temmelig medtaget, blev der taget en afskrift d. 22. Oktober 1759, som er stadfæstet af C. Prehn.

Gamle Bønder i Sognet

Et Kirkeregnskab fra Aaret 1589 (nu i Landsarkivet i Aabenraa) indeholder en Del Navne af Bønder i Sognet. Det kan være af personalthistorisk Interesse at nævne dem her.

I en Liste over Bønder, der »hafuer Bethalt theris tindkorn« nævnes:

J e s t r u p :

Cresten Nielssenn	Matz Jensen
Cresten Hannsen	Pouil Gram
Hans Laurdsen	Hans Knudsen
Jesper Clausen	

E r t e b i e r r i g :

Jørgen Petersen	Ingemand Hansen
Jes Pedersen	

T a n d s l e t t :

Jes Pedersen	Jørgen Hansen
Jens Jørgensenn	Pouill Jensen
Hans Hansen	Per Thomsen
Hans Chrestens	Chresten Brock
Peder Bladt	Hanns Pedersen

Andre Navne findes i en Restanteliste fra samme Aar:

T a n d s l e t t :

Hans Snidker	Frederik Hansen i Tandtzgaard
--------------	-------------------------------

E r t e b i e r r i g :

Chresten Thomsen	Jes Jørgensen
------------------	---------------

Leböll:

Hans Hansen

Peder Thomsen

Holballe:

Jørgen Hansen

Desuden findes i begge Lister en Del Navne fra Lysabild Sogn. Disse Mænd maa derefter have været tiendepligtige til Tandslet Kirke.

FRA SEPARATIONENS TID

I Tandslet By blev fem Bønder udflyttet ved Separationen. De 21 Bønder og Kaadnere, som blev i Byen, skulde hjælpe Udflytterne. De skulde i Fællesskab levere de fem Udflyttere 1096 Stk. Tagspær, 221 Traver Tag, 540 Rigsdaler i bar Mønt, forrette Haand- og Spandtjeneste og i to Aar skulde de aarlig pløje 4 Skpr. Land.

SVENSKEKRIGEN 1657—60

Tandslet Kirkekronik beretter:

»Som det øvrige Land blev ogsaa Tandslet Sogn haardt hjemsogt af de polske Tropper i 1659. De røvede Kvæget, mange Mennesker blev drevet fra deres Hjem og mange blev dræbt. Marken blev ikke saaet til, Husene var ruinerede.

Følgerne gjorde sig endnu gældende ind i det 18. Aarhundrede. Hvede blev kun saaet af de velhavende Bønder til eget Brug. Rugen gav kun 4—6, Byg 2—4 og Havre 4—5 Fold.«

MARKSTRIDIGHEDER

mellem Bønderne i Tandslet og Hørup Sogne.

I Amtmand Teufel von Pirkensee's Tid (1749—1777) kom det til Stridigheder mellem Tandslet og Hørup Sogne. Majbøl, Jestrup og Ertebjerg havde fælles Græsning. Bønderne i Majbøl havde taget Fællesgræsmarker under Ploven til egen Brug, uden Nabobyernes Indvilligelse. Der sendes et Klageskrift til Amtmanden, som slutter med følgende Sætninger:

— »Som disse Majbøller, der altsaa ved deres egen-nyttige og ubetænksomme Misgjerning haver overdraget dem baade vores og deres Øvrigheds Unaade, naar det bliver vel anset, og for Resten tilføjes os — deres Næste — saa stor Skade, at, om vi kunde forsmerte det for vor egen Skyld, vi dog aldrig kunne forsvare det for vore Efterkommere.«

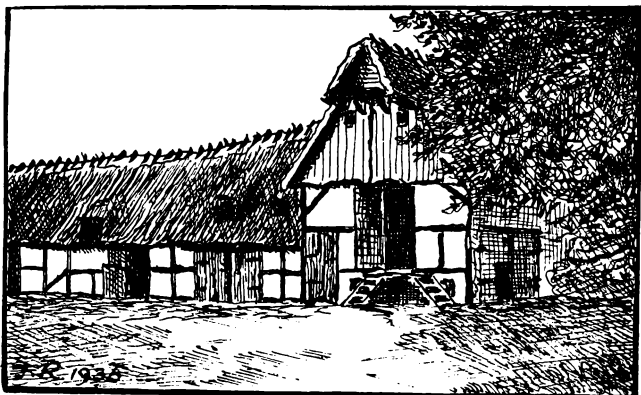
Teufel von Pirkensee, Amtmand over Nordborg Amt, havde fra Regeringen faaet det Hverv, at fremme Jordfællesskabets Ophævelse, Separationen og Indhegningen efter bedste Evne. Derfor var det naturligt, at de Jestrup og Ertebjerg Bønder kom med deres Klage til ham. Om Stridens Udfald findes ingen Efterretning.

(Efter Tandslet Kirkekronik)

Svensmølle

Den gamle Vandmølle »Swensmole« nævnes allerede i Jordbogen 1535. Den laa før nede ved Thorhavn, ved Bækken mellem Ertebjerg og Kettingskov. Hertug Hans d. Y. erhvervede den i Slutningen af 16. Aarhundrede.

En gammel Bjælke i Møllen bærer Aarstallet 1683. I dette Aar skal Møllen været flyttet til det Sted, hvor den nu ligger. Traditionen vil vide, at Møllersvendene selv flyttede den og derfra skal have faaet Navnet. Denne Overlevering er dog ikke rigtig, da Møllen allerede tidligere har haft dette Navn. Paa Meyers Kort 1649 anføres den som »Swensmøll«, i en Jordbog fra 1722, Schwens

Svensmølle

Wasser-Mühle«. Indtil 1852 var Møllen hertugelig under Augustenborg. Herefter kom den i Privateje.

I November 1904 opdagede H. C. Hansen i Thorhavn, i umiddelbar Nærhed af Bækken mellem Ertebjerg og Kettingskov en gammel Stenbrolægning paa forskellige Steder i Haven. Det var Resterne af en gammel Vandmølle, uden Tvivl den gamle Svensmølle.

DA DER AVERTEREDES FRA PRÆDIKESTOLEN

I Begyndelsen af 19. Aarhundrede var det almindelig Skik og Brug paa Als at bruge Prædikestolen om Søndagen til Bekendtgørelse af alle mulige verdslige Ting. Efter at Fyns tidligere Biskop, Dr. Hansen i Aaret 1811 havde anket over denne Uskik i en Indberetning til Kancelliet, udsendte Fyns Biskop Plum i November samme Aar følgende Skrivelse til de alsiske Præster; som findes optegnet i Tandslet Kirkes Embedsbog:

»Det Kongelige Danske Kanselli har under 2. d. M. tilskrevet mig saaledes: »Den forrige Biskop over Fyns Stift, afgangne Doktor Hansen, har indberettet til Kancelliet, at han ved en Visitats paa Alsøe var bleven opmærksom paa en sammensteds brugelig Uskik, at nemlig Præsterne af de verdslige Jurisdictioner blive paalagte ved Lysning af Prædikestolen at bekjendtgjøre Auctioner, Licitationer, Rømningsmænd, Tyverier, bortløbne Kreaturer m. m. I Anledning heraf har man udbedet sig det Kongelige Sleswig-Holstenske Kansellies Betænkning, og bemeldte Kollegium har derpaa ytret: at Præsterne efter de i Hertugdømmerne gjeldende Love, i Almindelighed hverken ere forbundne eller berettigede til at oplæse fra Prædikestolen andre Bekjendtgjørelser, end de, som efter Øvrighedens Foranstaltning, og at dette, efter derom indhentet Underretning, ligeledes iagttages paa Alsøe, hvorfor ingen Forandring i Henseende til modus publicandi for dette Sted kan foranstaltes. Men da enhver Bekjendtgjørelse fra Prædikestolen om Ting, der ere den offentlige Gudstjeneste uvedkommend, maa ansees at være upassende og til Hinder for samme, saa er bemeldte Kanselli betænkt paa, hvorledes en anden lige saa hurtig og sikker Bekjendtgjørelsesmaade kan blive indført i

Almindelighed. Hvilket man herved tjenstlig skulde tilmelde Deres Højærværdighed til fornøden Underretning.«

Hvilket herved kommuniseres Deres Velærværdighed til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgjørelse.

Plum.«

BRANDTRÆER

Mellem Hans Wehls Gaard i Tandsry og Stensgaard stod en gammel Eg. Den blev fældet, og Gavntræet blev solgt til Snedkermester Jørgen Meier i Kettingskov. I gammel Tid har Folk snakket om, at der var sat Ild i Træet, og at Hans Wehls Gaard skulde brænde, hvis det faldt.

Gaarden brændte ikke, da Træet var blevet fældet, men alligevel har Folk haft en Aarsag til at tale om Trolddom i Forbindelse med denne Eg.

Da Jørgen Meier skar Stammen op (1942), opdagede han en Indboring i Træet, der atter var tættet med en Træprop. Proppens Ende saa ud til at være røgsværtet. Det maa være Hullet, i hvilket Gaardens Ild er bleven dagsat. — Man har ofte hørt fortælle af de gamle, at man baade ved at hensætte Brand eller et Onde borede ind i Træet. Troldmanden puttede et eller andet Djævelskab ind i Hullet, med nogle uforstaaelige Ord blev Hullet proppet godt til, og Barken lagt forsigtigt over Stedet.

Træstykket med Indboringen sendte Snedkermester Meier til Museet paa Sønderborg Slot.

*

Ved det nu udjævnedes Voldsted ved St. Elholm stod et gammelt Piletræ, i hvilket Gaardens Ild var dagsat. Det maatte ikke fældes. I Vinteren 1925 kappede Karlene Træerne omkring Gaarden, og uden Ejerens Vidende tog de ogsaa fat paa den gamle Pil. — Men heldigvis opdagede Ejeren Karlens Letsindighed og han fik Arbejdet stoppet.

Nu er den gamle Pil forsvunden og Gaarden staar endnu.

*

Ved Hans Eriksens Gaard i Ertebjerg stod en gammel Ask, Gaardens Brandtræ. Der var ikke Liv i den mere

og det udtørrede Træ stod i flere Aar. Det faldt for Øksen uden at der skete noget.

Ved samme Gaard staar den under Sognets Oldtidsminder nævnte Stendysse Barnakhøj. I dennes Dæksten var ligeledes hensat Brand for Gaarden. Ved Gaardens Ejerskifte i 19. . havde den nye Ejer allerede bestilt en Stenhugger til at sprænge Kamret, men heldigvis fik Museet i Sønderborg i rette Tid at vide om Foretagendet og det lykkedes ved Fredningsnævnets Indskriden at faa den smukke Dysse fredlyst — til Held for Gaarden og Brandforsikringen!

*

Lidt nord for Stensgaards gamle Mølle stod indtil omkr. 1900 nogle gamle Tjørne i Hegnet. I én af disse Tjørne var Gaardens Ild dagsat.

Omkr. 1904 huggede Gaardejer Fr. Bladt de gamle Tjørne, uden at der skete noget.

SPØGERI PAA STENSGAARD

Dengang da Stensgaard endnu havde adelige Ejere var der en Markfoged paa Gaarden, og han var meget haard og uretfærdig overfor Arbejderne. Ved enhver Lejlighed beklagede han sig til Herremanden og beskyldte Folkene for et eller andet som de ikke havde gjort. Saaledes blev en Karl, som Markfogden ikke kunde udstaa, beskyldt for Haandgribeligheder overfor Fogden. Karlen fik en haard Straf og døde som Følge af denne Behandling. Da Folkene paa Gaarden vidste, at han var uskyldig, svor de Fogden Hævn. — Kort Tid efter fandtes Markfogden druknet i Voldgraven, han tog sig selv af Dage.

I lang Tid efter gik han igen. Man har set ham løbe omkring paa Gaarden og han raabte den ulykkelige Karls Navn, hvis Død han havde forvoldt. — Omsider lykkedes det Præsten fra Asserballe at mane Gengangeren i Jorden.

*

Ved Stensgaard stod en ældgammel Brændselslade, den blev nedbrudt 1942. Der spøjte det.

En Pige paa Gaarden havde født i Dølgmaal og aflivet Barnet i Laden. Efter denne Tid kunde man høre et Spædbarn græde derinde om Natten.

Gaardens Piger var ikke glade for at hente Brændsel i Laden om Aftenen. De sørgede altid for at en anden gik med og at Brændslet blev hentet før det blev mørkt.

LYGTEMANDEN VED JESTRUPGAARD

For godt 100 Aar siden saa man flere Aftener i Træk et blaaligt Lys komme vandrende fra Faverholm over mod Jestrupgaard, hvor det blev staaende over Dammen. Man var overbevist om, at der vilde ske en Drukneulykke og man undgik Dammen det mest mulige. Især agtede man paa, at Børn ikke kom i dens Nærhed. — Et par Dage senere fandt man Liget af en druknet Mand i Dammen. Ingen kendte ham, det var maaske en fremmed rejsende Svend.

Flere Steder i Sognet har man set Lys over Moser og Vandsteder. Det var altid ildevarslende, naar en Lygte-mand gik over Markerne.

(Meddelt af Degn Palmus, Tandslet, 1913)

Lygtemanden er ifølge Folketroen et lille vandrende Lys, som især træffes over Moser og Vandsteder, og som lokker den, der følger det, i Uføre. Mange Steder saa man i Lygtemanden Varsel for en Drukning. Forestillingen om Lygtemanden skyldes først og fremmest Overtroen, dog kan undertiden en Art lysende Fosforgas have fremkaldt den.

NISSEN PAA TERKELSHØJ

Der boede før i Tiden Nisser i Terkelshøj. Denne tidligere Gravhøj ligger nu som overpløjet Højtomt i Nærheden af Jestrupgaard.

En Bonde fra Jestrup gik en Dag forbi Højen og opdagede en Aabning i dens ene Side. Han gik hen og kig-

gede derind og mødte da et skægget Ansigt med en rød Hue. Det var Nis Puk.

Bonden veg forskrækket tilbage, men Nis raabte godmodigt smilende: »Do ska' it væ bang fo mæ, vil do gø'e mæ en Tjennest?« — »Ja, wenn æ kå,« svarede Bonden. »Saa gi mæ et pa Sø'm, te æ kå stânt mi Seng med, fo den æ knast sammel.« Bonden havde tilfældigvis et par Søm i Lommen, som han rakte ind til Nis. »Tak ska do ha'«, sagde Nis, »saa maa do ha' hvad æ put i di Fik!« — og Nis var dermed forsvunden. Bonden havde ikke mærket, at Nis havde stukket noget i hans Lomme, men da han paa Hjemvejen greb i Bukselommen, fandt han en Dukat af det reneste Guld. Han gik tilbage til Højen for at takke Nis, men Aabningen i Højen var der ikke mere og man har ikke set Nis efter denne Dag.

EN LÆRD TYV

Der fortælles, at en af de gamle Tandslet Præster, der var rig og meget gærrig, gemte sine Penge i den Kasse, hvori Kirkens Kalk og Disk opbevaredes, da han troede, at der var det sikreste Sted. Uden paa Kassen skrev han: »Dominus est in ipso loko« (= Herren er paa dette Sted). En Tyv brød engang ind og fandt Pengene i Kassen. Han tog dem med og skrev paa Kassens Laag: Surrexit non est hie!« (= han er opstanden og ikke her).

(Meddelt af Pastor Nic. Nielsen)

DA TANDSLET PRÆST VAR BANGE FOR OFFERPENGE

Det var en Søndag i Aaret 1850. Den russiske Eskadre krydsede i Bæltet. I Tandslet Kirke stod Præsten paa Prædikestolen, da en Mand pludseligt styrter ind i Kirken og raaber: »e Fjend' æ gå ind i Lå'nd ui ved Fjyrmos!« (Fjordmose ved Østerholm). Folk løb ud af Kirken, men Præsten blev staaende paa Prædikestolen og raabte: »Æ teje emo'e Offepæ'ng næste Synda — æ teje emo'e Offepæ'ng næst Synda!« —

Det var nemlig en Offersøndag og Præsten var aabenbar bange for, at disse Skillinger skulde gaa ham tabt. — Det hele var blind Alarm.

PÆLEVÆRKET

Pæleværket kaldes nogle Huse nær det Sted, hvor Vejen Jestrup-Gammelgaard passerer den dybtnedskaarne Pulverbæk, hvor en Pælebro eller Dæmning er bleven anlagt. Ved Pæleværker har der forhen været Tingsted, hvor der skal være afholdt Ting under aaben Himmel indtil omkring Midten af 18. Aarhundrede. Tingstedet har været for Gammelgaards Len.

(C. Knudsen VII. 64)

Mellem Pæleværket og Jestrup spøjte det i gamle Dage og det var ikke rart at gaa den Vej i Mørke. Man har der set en Mand, der bar sit Hoved under Armen, Skikkelsen udstødte Klageskrig ,naar der kom Folk forbi ham. Hvem den hovedløse Mand var, vidste ingen, sluttelig lykkedes det at faa Spøgelset manet ned.

STENEN VED TANDSHOLM

Ved Tandsholm ligger en stor Sten, som en Jættekvinde vilde kaste mod en nybygget Kirke. Hun vilde slynge den bort i sit Strømpebaand, men det brast og Stenen faldt uden at naa sit Maal. — Der siges ogsaa, at Stenen vender sig hver Gang der bliver bagt Rugbrød i Naboelaget.

EN GENGANGER

Paa en Mark i Nærheden af Jestrup, saa man i gamle Dage en Mandsperson, der i Midnatstimen løb omkring, snart paa den ene, snart paa den anden Side af Markskellet. Af og til raabte han: »De æ hæ'e den hæ stå'n!« Gamle Folk har fortalt, at den ulykkelige Mand i sin Tid havde flyttet Skelstenen mellem sin og Naboens Mark og derved tilegnet sig en Strimmel af Naboens

Jord. Den Brøde gav ham ingen Ro i Graven, indtil Genfærdet blev manet i Jorden.

(Meddelt af Hans Hansen sen., Lebøl)

I gamle Notitsblade, der gemmes i Arkivet paa Sønderborg Slot, kan man læse følgende:

»Naar du flytter din Næstes Grænseskel, da faar du ingen Ro i Graven. Naar du er død, maa du vandre om paa den Mark, der saa din Brøde. Det Sorgeraab, der klager over din Straf, lyder uhyggeligt i Natten. Husker du, at Bedstemoder fortalte dig det, da du var lille.«

FORVARSEL

En Karl fra Ertebjerg saa en Nat for mange Aar siden en Ligskaare drage ud af Gaarden, hvor han tjente. Ligvognen var forspændt med en hvid og en sort Hest, hvad der forekom ham underligt. Nogle Dage senere døde Aftægtsmanden paa Gaarden; Karlen skulde køre Ligvognen med to sorte Heste, men da han skulde spænde dem for løb den ene fra ham, og det var helt umuligt at faa den fanget igen. Nu var der ikke andet at gøre, end at man maatte spænde den gamle Skimmel for, og saaledes gik Karlens Syn i Opfyldelse.

NIS PUCK FRA STENSGAARD

Lidt nord for Stensgaard, ved Vejen til Tandselle ligger en tidligere Gravhøj, hvorpaa der har staaet en Voldmølle, hørende til Stensgaard. Den brændte 1856 og blev da opført som hollandsk Mølle lige nord for Gaarden. Indtil Stubmøllen blev bygget, boede der Nisser i Højen. De blev betragtet som Egnens gode Væsener, de hjalp Folk hvor de kunde. Man maatte blot ikke drille dem, saa gjorde de ondt.

Saaledes skete det engang at en Mand fra Tandselle havde haanet Nis. Nis lod, som om han ikke brød sig derom, men den næste Morgen var Halsen drejet om paa en Snes af hans Høns. Manden var sikker paa, at det var Nis, der havde øvet Hævn.

SPØGERI I ERTEBJERG

Hans Eriksens Gaard i Ertebjerg skal være en gammel Junkergaard. Fugtige Sænkninger syd og vest for Gaarden menes at være Rester af Voldgraven.

Der har man i gammel Tid hørt om mærkelige Tildragelser. Man har iagttaget, at der om Natten løb en Kvie rundt om Gaarden, den gav af og til et Brøl fra sig. Efter at den havde travet sine Ture, forsvandt den igennem Stalddøren, endskønt den var laaset. —

En Gang sad en Ugle paa Stuehustaget og hylede det meste af Natten. Man forsøgte at skyde efter den, den blev aldrig truffet og lod sig ikke forstyrre. Tilsidst kravlede Karlen op paa Taget, for at jage den bort. Skønt han kunde se den, kunde han ikke gribe den, strakte han Haanden ud, greb han i Luften, men Uglen saa man stadig.

Fire Uger senere stod Gaardmandskonen som Lig i Huset.

En anden Fortælling vil vide, at Junkeren paa Gaarden havde dræbt sin Karl og kastet Liget i Voldgraven. I lang Tid gik Junkeren »igen«, indtil det lykkedes Tandslet Præst at mane ham i Jorden.

NISSERNE PAA BARNAKHØJ

Sydvest for Hans Eriksens Gaard i Ertebjerg staar en Stendysse. Marken hedder fra gammel Tid »Barnak« og Højen, der omsluttede Dyssekamret kaldtes »Barnakhøj«.

I Højens Stenkammer boede Nisser. De plejede hvert Aars Juleaften at faa deres Julegrød, som blev stillet hen til dem i Loen. En Juleaften havde man faaet Grøden bragt lidt sent ud i Loen. Da Nisserne ikke fandt den, blev de vrede og som Hævn drejede de Halsen om paa fire Gæs. Da Nisserne kom ud fra Gaasestalden saa de, at Grøden blev baaret over. De fortrød deres Handling og løb med de fire døde Gæs over paa Ertebjerggaard og bragte flere levende med tilbage, som de lukkede ind i Stalden. Da Gæssene den næste Morgen blev lukket ud, løb de fire straks tilbage til Ertebjerggaard, hvor man

imidlertid havde fundet de fire døde. — Næste Dag kom Nis med fire andre Gæs, han fortalte at han havde fanget dem i Nørre Kettingskov.

FOLKEMINDER FRA SYDALS

I et lille Hjem paa Als ventes en ny Verdensborger. Konen har allerede for længe siden talt med »e Fostemor« om Begivenheden, saa hun kan staa paa Spring til den ventede Tid. Saa henvendte man sig til den Nabo, der havde raske Heste, om at hente Jordmoderen naar Timen kom. Det var et ærefuldt Hverv for ham, og i Tide sørgede han for, at alting var parat. Vognen var stillet tilrette, Seletøjet var anbragt paa en Plads i Nærheden af Vognen, for at Kørslen kunde foregaa hurtigst mulig. Var Bonden ikke hjemme omkring den ventede Tid, blev en Karl holdt hjemme paa Gaarden, for at han i saa Tilfælde kunde køre.

Timen er inde, og Naboen farer afsted med sin Vogn trods Mulm og Mørke, det gælder nu om at faa »e Fostemor« banket op. Det varer ikke længe, før hun med sin Taske sidder paa Vognen og i fuld Karriere gaar det saa tilbage. Var det Vinter med Snefog gik Turen med Slæde og for Sikkerheds Skyld var en Karl eller to med med Skovle.

Ankommet til Huset blev de modtaget af Manden. Jordmoderen blev hjulpet ned og han førte hende ind. Kusken kom bagefter med Tasken. Medens Jordmoderen først tilsaa Barselkonen, gik Manden ud for at holde Hestene, medens Kusken fik en varm Kop Kaffe før han kørte hjem. Vognen og Hestene stod naturligvis til Raadighed igen naar Jordmoderen skulde køres tilbage.

Det kunde ofte vare længe før Barnet kom, hvem ved hvor mange Gange »e Fostemor« skulde have Kaffe i Mellemtiden. Den Nabo, som havde hentet Jordmoderen til Fødselen, blev ved med at hente hende, hvergang hun skulde tilse Barnemoderen.

Det første Moderen fik naar Fødselen var vel overstaet, var kogt Øl med Sirup eller Sukker. Det maatte

hun i de første Dage drikke flere Gange daglig, ofte kom der en god Snaps Rom eller Brændevin i og det kunde hælde, at hun blev halvt beruset.

Som en Løbeild var Begivenheden kendt over hele Byen og nu begyndte Nabokonerne at møde op med god Mad i Barselpotter. De havde indbyrdes aftalt, at idag bringer Ann'stin, imorgen Trinne overmorgen Mitrine o. s. v. en kraftig Svedskesuppe, frisk Suppe eller anden dejlig Mad til Barselkonen. Det var Skik og Brug, at de Naboer, som ikke bragte Mad, mødte op med alle mulige Tærter, meget yndet var »e Svedsktå't«. Det kunde ske, at der i Løbet af et par Dage kunde bringes 25—30 Tærter. Men de, som bragte Mad og Kager, skulde jo have Kaffe, og saa var det ikke vanskeligt at faa Bugt med Kagerne. En alsisk Kone var ikke bange for at tage sin halve Snes Kopper Kaffe, det var ikke sjældent at man oversteg den berømte alsiske »Gevaltkop«.

Det var nemlig saadan at man ikke regnede med de tre første Kopper Kaffe, først ved den fjerde Kop kunde det hælde, at der skulde nødes. Den fjerde Kop var derfor »e Nøjkop«. Den femte var »e Drøjkop«, men det var sjældent, at den var drøj at faa ned. Den sjette »e Krøjkop«, den kunne dog let »krøjes «ned og den syvende var »e Gevaltkop«. —

Barnefaderen, der kom ind i Stuen for at modtage Konernes Lykønskning, var mangen Gang udsat for en drøj Skæmt fra Konernes Side, især naar Barnet ikke var den ønskede Dreng eller Pige.

Naar »e Basselkun'n« var kommet paa Benene igen, blev der holdt Barselgilde og hertil blev de Venner og Nabokoner indbudt, som havde vist Barselkonen Opmærksomhed. Den lille Verdensborger blev præsenteret og enhver skulde have den lille paa Armen. — Mange Spørgsmaal kom til Diskussion: ligner den lille nu Far eller Mor? Der blev givet mange gode Raad for Barnets Fremtid. Vigtig var Spørgsmaalet: »Hæ do howst å faa e Pu'es å?« — Det var nemlig almindelig Brug, at sørge for, at Barnet blev beskyttet mod engelske Syge. Det gode og sikre Middel var, at Barnet fik en lille Pose om

Halsen. Det var en Linnedpose, den indeholdt tørret og stødt Ingver, Lavendel og andre Urter. —

Moderen maatte ikke forlade sit Hjem før Barnet var kristnet og hun havde holdt sin Kirkegang. Hun maatte aldrig træde over et Hjulspor i Tiden fra Barnets Fødsel til Kirkegangsdagen.

Saalænge Barnet ikke var kristnet, skulde man passe paa, at de Underjordiske (Nisser og Trolde) ikke skulde komme og forbytte Barnet eller behæfte det med et eller andet Onde. For at sikre sig mod denne Fare, lod man om Natten brænde Lys ved Vuggen. Man lagde et Stykke Staal, en Saks eller en Kniv i Vuggen, tre rustne Søm eller ogsaa et Vættelys, eller Tordensten, som den kaldes paa Als. Det er den lysformede, ravlignende Belemnit, en Forstening fra Kridttiden. Var der lagt et Stykke Staal i Vuggen kunde en Trolld eller Nisse ikke bøje sig over den. Naar Barnets Tøj veksledes, skulde Lyset bæres tre Gange om Tøjet, før Barnet fik det paa, saa kunde Heksene ikke gøre det Fortræd. Ved Siden af saadanne Foranstaltninger var det dog det sikreste, at vaage hos Barnet. Der var ogsaa overalt i Byerne gamle Koner, man ikke rigtig havde Tiltro til, man tilskrev dem ogsaa Kendskab til de sorte Kunster. De maatte paa ingen Maa- de komme indenfor, for at de ikke skulde røre ved Barnet.

Der fortælles i forskellige Sagn om, at Nisser har været ude om at forbytte et lille Pigebarn, i Stedet for vilde de lægge deres eget hæslige Barn i Vuggen, men Vaagekø- nen gjorde omkring og da Barnets Fader kom til, forsvandt Nisserne. Det skal ogsaa være sket i Sebbelev.

Der fortælles om et Tilfælde i Notmarkskov. Der havde man en Dag glemt at lægge en Kniv eller Seks i Vuggen. Barnet blev forbyttet, der laa et Troldbarn i Vuggen. Man kunde let kende Trolddungerne paa de store runde Øjne og spidse Ører og saa skraalede Troldbørnene hele Tiden. Heldigvis døde Trolddungen kort efter. Om det forsvundne Barn hørte man intet.

Fra Elstrupskov berettes, at Faderen traadte ind i Stuen i det Øjeblik en Nisse kom med sit eget Barn i Ar-

men. Meningen var aabenbar at Børnene skulde forbyttes. Faderen raabte: »I Jesus Navn, forsvind!« og Nis forsvandt i en Fart med sit skraalende Barn. Men Faderen turde ikke forlade Stuen, før der var tændt Lys ved Vuggen.

Paa et Udflyttersted i Tandselle havde man heller ikke taget Hensyn til disse Sikkerhedsforanstaltninger. Da man en Dag kom ind i Sovekamret, var Barnet borte, i Vuggen laa i Stedet for et Bylt Tøj, og deriblandt en lille rød Hue, som Nissebørnene plejede at bære. Der var altsaa ingen Tvivl om, at Nisserne havde taget den lille.

I ældre Tider lod man derfor Børnene kristne, saasnart det kunde lade sig gøre. Barsedaaen var en stor Begivenhed og meget skulde forberedes i god Tid.

Forud var det store Spørgsmaal om Barnets Navn. Var det en Dreng og den førstefødte, var det saa lige til, han skulde ifølge Traditionen have »Ollefars« (Farfaderens) Navn. En førstefødt Pige fik i Reglen Mormoderens Navn. Skulde den næstfødte have en Onkels eller en Tantes Navn, var det ofte vanskeligt, thi hvem skulde have Æren og det kunde let føre til Misstemninger indenfor Familien. Disse Spørgsmaal blev dog for det meste løst med en salomonisk Visdom.

Barnets Navn maatte dog ikke nævnes, før det var døbt. Det var Præsten, der først skulde kalde det ved Navn ved Daaben.

Et dødt Barn maatte ikke kaldes op, saa kunde det nydøbte Barn ikke leve.

Det var heller ikke altid saa let at faa Fadderspørgsmaalet løst. Var der Udvalg nok i den nærmeste Familie-kreds, var det nemmere, men skulde man længere ud for at søge dem, skulde der ogsaa tages lidt Hensyn til Faddernes økonomiske Stilling, man regnede ogsaa med Faddergavens Størrelse.

Der skulde Kristentøj til, og det fandtes ikke i ethvert Hjem. Mange Gaardmandsfamilier havde deres egen Daabskjole, den kunde laanes. Ellers maatte man se at faa den gennem Slægt og Venner. I mange Sogne havde

Præstekonen en Daabskjole, som hun laante ud mod et lille Vederlag, som tilfaldt hende personlig.

I forskellige Byer var det Skik, at Fadderne sørgede for Tilvejebringelsen af Kristentøjet.

Barnedaaben fandt for det meste Sted en fjorten Dage efter Fødselen. Det var altid paa en Søndag.

Naar Barnemoderen overgav Barneførereren Barnet for at bringe det til Kirken, skete det med de Ord: »Jeg giver dig et hedent Barn, bring mig et kristent tilbage.« Denne Skik kendes ifølge Erik Pontoppidans Optegnelser¹⁾ allerede i første Halvdel af 18. Aarhundrede her paa Als.

Var der en Bedstemor i Huset, var hun selvskreven til at føre Barnet til Kirke. En Nabokone blev budt til at »gaa ved«. Hun skulde følge ved venstre Side op ad Kirkegulvet, aabne Stoledøren og være behjælpelig med Barnet i enhver Retning. Hun havde nogle smaa Sutter med, det var smaa Sukkerpolde med stødt Tvebak, Smør og Sukker i, som hun kunde putte i Munden paa Barnet naar det skulde skrike alt for meget i Kirken.

I Hørup var det i gammel Tid Skik, at Barneførereren havde en stillende Moder med, der kunde die Barnet, hvis det skulde skrike.

Ankommet til Kirken, blev man med Barnet i Vaabenhuset eller i Sakristiet indtil Prædikenen var forbi. Barneførereren gik saa med Følget op til de forreste Stole, hvor de tog Plads, medens Menigheden rejste sig. Naar Daabsalmen blev sunget traadte Fadderne ud paa Gulvet, og den der skulde holde Barnet over Daaben, Gudfaderen eller Gudmoderen, eftersom det var en Dreng eller Pige, fik af Barneførereren Barnet lagt saaledes, at dets Hoved hvilede paa hans højre Arm. Man traadte nu hen til Døbefonten, hvor Handlingen fandt Sted. Efter Daaben overtog Barneførereren igen Barnet, som lagde det i Pudren igen, hvori der ogsaa skulde lægges en Salmebog, for at Barnet kunde blive nemlært og en god Kristen.

¹⁾ Erik Pontoppidan var Kapellan i Nordborg fra 1723—26 og Sognepræst i Havnbjerg fra 1726—1730.

Under Afsyngelsen af den sidste Daabssalme gik Fadderne med Gudfaderen eller Gudmoderen foran, og Moderen, hvis hun var med, op om Alteret og ofrede til Præst og Degn.

Naar Moderen var saa rask, at hun kunde komme med i Kirke, holdt hun sin Kirkegang samtidigt med at Barnet blev døbt. Hun fulgtes af en Nabokone. Kirkekonen blev i Vaabehuset indtil Præsten kom, hvor han holdt en lille Tale, eller bad en Bøn for hende, medens Indgangssalmen blev sunget. —

Pontoppidan fortæller om en Skik i Havnbjerg Sogn (omkr. 1730): »En Barselkone der efter Barnefødslen atter skal indledes i Kirken, maa vogte sig for at røre ved en indledende Præst's Kjole eller ved Kirkedøren, ellers vil det spæde Barn faa lige saa mange Bylder som Kirkedøren har Nagler.«

Ellers holdt Moderen sin Kirkegang Søndagen efter Baredaaben, hvis hendes Sundhedstilstand tillod det. —

Efter Hjemkomsten fra Daaben skulde man lade Barnet sove i sit Kristentøj, hvilende paa Daabspuden og ofte fik den lille ogsaa Salmebogen med i Vuggen.

Naar Gæsterne gik til Bords, maatte de tage Plads efter den Rang, de havde indtaget ved Daabshandlingen.

Daabsfesten var ofte et stort Gilde, der kunde paa større Gaarde deltage 60—80 Personer. Maaltidet bestod af frisk Suppe med Oksekød og Peberrod, senere fik de Kaffe og tilsidst en god Mellemmad. Jordmoderen og hendes Mand var altid med. Det var hendes privilegerede Ret at gaa rundt med en Tallerken hos Gæsterne. Undertiden overtog Barnets Fader, som selv lagde den første Skilling i Tallerkenen, denne Tjeneste for hende. Ofte var Præsten og hans Kone med. Hen paa Eftermiddagen saa man dog hellere, at »e Præstes« gik hjem. Man viste altid lidt mere Tilbageholdenhed naar Præsten var tilstede, men saasomt han var gaaet, havde Gæsterne mere frit Spil med Kaffepuns og Spillekort. Der blev drukket og danset til sent om Natten, det var der ikke noget forkert i, for Barnet var jo kristnet. Og saa forstaar vi godt det gamle alsiske Mundheld:

»Ved e Skråres Bassel gik de saa lyste te, te di tesidst
aa'e e Ba'n.«

EN MIDDELALDERVISE FRA ALS

I »Morskabslæsning for den danske Almue«, udgivet af H. K. Rask, Aargang 1839, findes følgende Vise fra Middelalderen, der omhandler en Ridder Tønne fra Als:

»Efterfølgende skjøne Vise findes ikke i Peder Syvs Samling, men da den enkeltviis er trykt »i dette Aar,« saa turde det lettelligen hænde, at mange gamle Folk kjendte den hist og her i Landet, og i al Fald vil vist Ingen fortryde at læse dette skjøne Digt, hvori saa mange rene Træk af Oldtiden ere bevarede. Visen maa i Følge sit Indhold og Versemaal være meget gammel. Om Begivenhederne kunne paavises i Historien eller ikke, gjør Intet til Sagen; ligesaa lidt som noget Digt i vore Dage taber Noget af sit indre Værd, fordi det ikke forfølger en Hverdags Begivenhed i alle dens Krinkelkroge. — Den findes i Udvalgte danske Viser fra Middelalderen.«

1. Herr Tønne han rider ud af Alsø,
Han fører sit Glavind ryst (vældigen).
Enten det er til Lands eller Vands,
Er han en Helt saa trøst (gjev).
Raader I vel de Runer!
2. Herr Tønne rider i Rosens Lund,
At bede (jage) den vilde Hare;
Der mødte ham Dvergens Datter
Med andre Jomfruer i Skare.
Raader I vel o. s. v.
3. Herr Tønne rider i Rosens Lund,
At bede den vilde Hind;
Der mødte han Dvergens Datter,
Hun hviler sig under en Lind.
Raader I vel o. s. v.

4. Hun hviler sig under en Lind saa grøn,
Guldharpen hun havde i Hænde:
»Og hisset seer jeg Herr Tønne ride,
Og han skal hid til os vende.
5. »I sidde nu ned, mine Møer saa smaa,
Dertil min liden Smaadreng,
Den Stund jeg leger mine Runer saa,
At blomstre skal Mark og Eng.«
6. Saa slog hun de Runeslag,
At Harpen saa vel maatte klinge;
Den vilde Fugl, paa Kviste sad,
Forglemte sin Sang at synge.
7. Den vilde Fugl paa Kviste sad,
Forglemte sin Sang at synge;
Den vilde Hjort i Skoven gaaer,
Forglemte sit Spring at springe.
8. Der blomstrede Mark, der løvedes Riis,
Det kunde de Runer saa vende.
Herr Tønne sin Ganger med Spore tvang,
Hun kunde dog ikke undrende.
9. Det var Ridder Herr Tønne,
Han springer fra sin Hest;
Han ganger til Dvergens Datter,
Han sidder hende allernæst.
10. »Hil sidde I, Dvergens Datter!
Vil I være min Kjære?
Alle de Dage jeg leve maa,
Jeg vil Eder elske og ære.
11. Hil sidde I, Dvergens Datter!
En Rose for alle de Lilier;
Eder saae aldrig nogen Verdens Mand,
Han Eder jo lysted' at gille (bejle til).«

12. »Hør Du, Ridder Herr Tønne!
Lad fare det Elskovens Værk;
Jeg haver mig en Fæstemand,
En Konge for alle de Dverg'.
13. Min Fader sidder i Bjerget,
Han byder ud alle sine Mænd;
Det sker inden Maanedsdag,
Min Fæstemand fører mig hjem.
14. Min Moder sidder i Bjerget,
Hun leger med Guld paa Skjød;
Men jeg stjal mig af Bjerget ud,
At slaae Guldharpn rød.«
15. »Før Dvergekongen skulde Eder faae,
Og han skulde nyde den Lykke,
Før skulde jeg vove mit unge Liv,
Og bryde mit Glavind istykke.«
16. Svared' det Dvergens Datter,
Hun svared' saa for sig:
»Du faaer vel vænere Fæstemø,
Ret aldrig vinder Du mig.
17. Du skynde Dig, Ridder Herr Tønne!
Du vogte vel Din Gang;
Min Fader og min Fæstemand
De tøve nu ikke længe.«
18. Det var hendes kjær' Moder,
Hun ud af Bjerget saae,
Da blev hun vaer Herr Tønne
Under grønne Lind at staae.
19. Ud kom hendes kjær' Moder,
Og hun var vred og gram:
»Hør Du, Ulfhild, Datter min!
Saa lidet falder her Din Gang.

20. Du maatte fast bedre i Bjerget sidde,
Og sømme Dit hvile Lin,
End Du gaaer her udi Rosens Lund,
Og rører Guldharpn Din.
21. Dvergekongen haver Dig fæstet,
Med Ære haver han Dig vundet;
Du torde (behøvede) ikke Herr Tønne
Med Runeslag have bundet.«
22. Det var Dvergens Datter,
Hun monne ad Bjerget gaae:
Efter gaaer Ridder Herr Tønne,
Han hvernen hørte eller saae.
23. Det var Dvergens Frue,
Lader brede med Silke en Stol,
Udi Dvale sad den Herre deri,
Alt indtil Hanen gol.
24. Det var Dvergens Frue,
Lader hente Bogen frem;
Hun løste den Herre af Runeslag,
Hendes Datter havde bundet dem.
25. »Nu haver jeg Dig af Runen løst,
Den kan Dig nu aldrig meer binde;
Det haver jeg gjort for Ærens Skyld,
Min Datter skal Dig ej vinde.
26. End mere vil jeg for Ære gjøre,
For Elskov og goden Villie:
Jeg flye Dig vil en Fæstemø,
En Rose for alle de Lilier.
27. Jeg er fød af Kristenfolk
Og tagen i Bjerget ind;
Jeg haver mig en Søster,
Hun hedder Fru Ermelin.

28. Udi Iseland bærer hun Kronen
 Og dertil Dronninge-Navn.
 Hendes Datter blev hende stjaalet fra,
 Saa vide ganger deraf Savn (Sagn).
29. Hendes Datter blev hende stjaalet fra,
 Hun ligger udi stærken Vare;
 Hun maa aldrig til Dandsen gaae,
 Ej heller til Kirken fare.
30. Hun maa ej ud af Vinduet see,
 Foruden hende vogte de Kvinder;
 Hun maa ikke Tavl med Kongen drage,
 Uden Dronningen selv er inde.
31. Hende saae aldrig nogen Jorderigs Mand,
 Foruden den gamle Konning;
 Hun ligger hver Nat under Laase læst
 (laaset);
 Og Døren lukker selv den Dronning.
32. Den Jomfru hun sidder i Upsal,
 Hun hedder stolten Ermelin.
 Staalstang lukker hendes Buredør,
 Og dertil Jernring.
33. Kongen haver en Brodersøn,
 Allevod er hans Navn
 Han skal have den skjøne Jomfru,
 Naar Riget kommer hannem til Haand.
34. Jeg vil give Dig Sadel og Hest,
 Og gyldne Sporer ny;
 Du rider aldrig saa vild en Sti,
 Du skalt jo finde til By.
35. Og jeg skal give Dig Klæder
 Med røde Guld lagt i Sømme;
 Jeg skal give Dig det røde Skjold,
 Er lagt med Ædelstene.

36. Jeg skal give Dig gode Guldbaand,
 Deri ligger Roser drevne.
 Hvert det Ord Du taler
 Skal falde som de vare skrevne.«
37. Fremgik Ulfhild, Dvergens Datter,
 Hun undte den Ridder saa vel;
 »Jeg giver Dig det gode Sværd,
 Og Glavind blank dertil.
38. Du skal aldrig ride den Sti,
 Du skalt jo Vejen finde;
 Du skalt aldrig stride den Strid,
 Du skalt jo Sejren vinde.
39. Du skalt aldrig segle den Sø,
 Du kommer jo vel til Land;
 Du skalt aldrig saaret blive
 Af nogen Verdens Mand.«
40. Det var stolten Fru Thore lille,
 Hun skjenked' ham klaren Viin:
 »Du skynder Dig snarlig af Bjerget ud,
 Før hjem kommer Herre min.«
41. Herr Tønne han rider i Rosens Lund,
 Hans Glavind skinner saa vide;
 Da mødte hannem Dvergen selv,
 Til Bjerget vilde han ride.
42. »Vel mødt, Ridder Herr Tønne!
 Din Hest kan vel med Gang.
 Hvort (hvorhen) saa vil Du ride?
 Og haver Du Vejen lang?«
43. »At gille vil jeg ride,
 Og fæste en Rosens Blomme.
 Et Glavind tør jeg bryde,
 Og friste baade Skade og Fromme.«

44. »Du ride bort, Ridder Herr Tønne!
 For mig Du Freden skal nyde.
 Der er en Svend i Upsal,
 Han lyster vel Glavind at bryde.«
45. Herr Tønne rider udi Sverrig,
 Sin Lykke vil han der friste;
 Der fandt han de Riddere ni,
 Holdt væbnede under de Kviste.
46. Hjelm havde de om Hov'det knytt;
 Og Skjoldet havde de for Bryst;
 Ved Siden hængte deres forgyldte Sværd,
 Deres Glavind hængte alt i Ryst.
47. »Her holde I, svenske Riddere ni,
 Og vil I stride for Ære?
 Eller vil I ftride for det røde Guld?
 Eller for Eders Hjærtenskjære?«
48. Svared' det Allevod, Kongens Frænde,
 Han var saa stolt i Sinde,
 »Nok haver jeg Ære og røden Guld,
 Jeg tør det ikke vinde.
49. Der er en Jomfru udi Upsal,
 Hun hedder stolten Ermelin,
 For hendes Skyld bryde vi et Spær,
 Da enten hun bliver min eller din.«
50. Det første Red, de sammen rede,
 De Helte vare begge saa stærke,
 Sønder da gik deres gode Skjold,
 Deres Glavind drev langt i Marke.
51. Det andet Red, de sammen rede,
 Det var og ikke af Falsk,
 Herr Allevod drev for Sadelbue,
 Og sønder gik hans Hals.

52. Det fortrød de svenske Riddere,
 De vilde den Skade vække (hævne);
 Men Lykken var dem tvertimod,
 Han slog dem alle tilrygge.
53. Det vare de svenske Riddere,
 De arle deres Kaabe blaa,
 Saa gaae de i Højeloft
 For svenske Konning at staae.
54. »Her er en Judte (Jyde) kommet i Land,
 Han er baade broget og sribet,
 Otte Riddere han lemlæsted,
 Saa ilde han for dem har pebet.
55. Otte Riddere han lemlæsted',
 De ere baade halte og lamme,
 Saa vog han Allevod, Eders Brodersøn:
 Saa faae han, Judtan, Skam!«
56. Svared' det den gamle Konge,
 Alt med sit lange graa Haar:
 »Hevner mig over den sribede Judte;
 Jeg giver Edel Sabel (Sobel) og Maard!«
57. Ud red' alle desvenske Hofmænd,
 Og de vilde vinde Priis.
 Den Latter han dem snart fordrev,
 De bleve af Skaden vis'.
58. De kunde ej fortjene Sabel eller Maard,
 Thi maatte de slide Kalvskind,
 Dertil udi det Vadmæl graa
 De maatte svøbe sig ind.
59. Det fortrød de svenske Hofmænd,
 Og de begyndte at strutte:
 »Her nysser Ingen i Verden op
 Alt for den sribede Judte!«

60. Herr Tønne rider i Upsal,
 Ham fulgte baade Tugt og Somme (Ære)
 De svenske Hofmænd de bruge deres Been,
 Takke Gud, de fra ham komme.
61. Han bryder den store Staalstang,
 Han vejer (fælder) de Bjørne hvide;
 Han tog derud den skjønnne Jomfru,
 Som længe havde ligget i Kvide.
62. De svenske Hofmænd de tie saa kver,
 Deres Mund de ikke oplukke.
 Der kom en Judte fra Sønderjutland,
 Han slog dem alle tilrygge.
63. Der han havde vejet de svenske Riddere
 Dertil baade Løve og Bjørn,
 Saa gaaer han i Højeloft,
 Alt til den udvalgte Skjønnne.
64. »Vær velkommen, Ridder, Herr Tønne,
 Til disse fremmede Lande!
 Det vil jeg for Sanden sige:
 Jeg haver efter Eder længet.
65. Jeg var mig saa lidet et Barn,
 Og da blev mig spaaet, en Ridder
 Af fremmed Land skulde veje Allevod,
 Og føre mig hjem med sig.
66. Jeg beder Dig, Ridder, Herr Tønne!
 At Du forlader aldrig mig;
 Der er Ingen udi Verden til
 Jeg heller trolover, end Dig.«
67. Det svared' Ridder Herr Tønne,
 Tog Jomfruen i sin Favn:
 »Jeg vil Dig aldrig forlade:
 Det sværger jeg ved Drottens Navn!«

68. Saa tog han den skjønne Jomfru
Alt med hendes røde Guld;
Saa førte han hende til Danmark,
De bleve hinanden huld'.
69. Han førte hende til sin egen Gaard,
Hun var en Rosens-Blomme.
Alle de Folk paa *Alsø* vare
De favned' saavel deres Komme.
70. Det var Ridder Herr Tønne,
Han holdt saavel sin Tro;
Maanedsdag derefter
Lod han sit Bryllup bo (berede).
71. Det spurgtes saa til Iseland,
At funden var Kongens Datter,
Den Konning og den væne Dronning
For Sorg fik Fryd og Latter.
72. Den Konning sendte Herr Tønne Bud,
Og ønskede ham til Lykke;
Han skulde til hannem komme,
Han hannem Landet oplade vilde.
73. Det var Ridder Herr Tønne,
Vandt Segl i forgyldte Raa,
Saa segled' de til Iseland
I mindre end Maaneder tvaa (to).
74. Det var Ridder Herr Tønne,
Han styrer sin Snekke for Land;
Den gamle Konning og Dronning
De gange paa hviden Sand.
75. »Vær velkommen, Ridder Herr Tønne,
Til disse fremmede Lande!
Alt det Kongerige Iseland
Det ganger Eder tilhande.

76. Den gamle Konge afstod Riget,
Lod krone den frejdige Mand;
Alt det ganske Kongerige
Det gik hannem vel tilhand.
77. Nu haver Ridder Herr Tønne
Forvundet al sin Harm,
Nu raader han for Iseland,
Sover hver Nat i Ermelins Arm.
78. Nu er han en vældig Konge,
Og raader for Borg og Fæste.
Aldrig begjere de svenske Riddere
At han dem tider skal gæste.

FØLGENDE ANNONCØRER

fra Firmaer og Haandværk, Handel og Industri har virksomt bidraget til, at dette Skritt kunde udgives.

Vi takker for Hjælpen og beder vore ærede Læsere om at støtte disse Annoncører.

UDGIVEREN

GULDSMEDEMESTER

FRITZ MATZEN

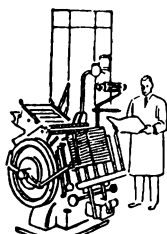
Perlegade 33 — Sønderborg

N. K. KRISTENSEN

Malermester

(Carl Hansens Eftfl.)

Telefon 3417 — Sønderborg

**MODERNE
BOGTRYK**

**Sønderborg
Bogtrykkeri**

H. BERG

St. Rådhusgade 8 Telf. 3479

Fr. Tingleff

KAFFERISTERI

SØNDERBORG

P. BORNE
Automobiler

Sønderborg 1160 - Graasten 51513

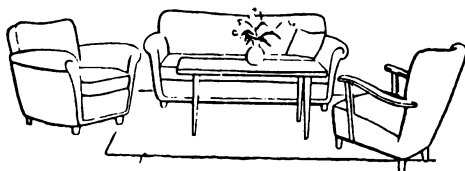
BrinoKock

AUTORISERET

FORHANDLER

Sønderborg . Telf. 2451

Møbler
Gulvtæpper
Malerier

Kom ind og se vort store Udvalg
og de smaa Priser !

**Sønderborg Møbel-
og Auktionsforretning**

Mariegade 1

Sønderborg

Telf. 20 76

*... hver Dag friske afskaarne Blomster
fra eget Gartneri*

ACACIA
Jernbaneg. 16
Telefon 1985

JOHANN JÜRGEN JENSEN
11. Rådhusgade 21
Telefon 20 20

LORENZI & SCARABELLO

Terrazzo og Kunstgranit

Alsgade 9 Værksted: Alsgade 3 Telefon 23 43

Hotel Dybbøl Banke

TELEFON 3 4 1 1

Anbefaler vore Lokaler til større og mindre
Selskaber. — 1. kl.s køkken og betjening.

TSCHERNING HANSEN.

K. Anthonsen

MURERMESTER

Parkgade 64 — Sønderborg

Nordborg Sparekasse

Netzler Efterf. ^{Co}/₅

SØNDERBORG

TELF 3 6 7 7 FL. LINIER

— PAPIR EN GROS —

Hans Hansen & Co 1/2

Telf. 2772

Dame- og Herrekonfektion
Sønderborg

— det førende Handelshus !

NATORP

AUT. INSTALLATØR

TELF. 2660

Lille Rådhusgade 43

Sønderborg

LAMPER
LYSEKRONER
KØLESKABE
KØMFURER
og alt dertil
hørende

Specialforretning i elektriske Installationer

Stort Udvalg i Malerier

Chr. Otten

GLARMESTER

Sønderborg

Perlegade 68

Telefon 29 27

EMIL RUGE

Broager Spare- og Laanekasse

S. I. T. O. S.

Sønderborg Internationale Turist- og Selskabskørsel

Selskaber fra 12 til 200 Personer
befordres i egne Vogne.

M. G. HERMANSEN

Telefon 15 60

Helmer & Jørgensen

Indehaver: Viggo Jørgensen og Søn

Sønderborg

Altid først med Nyhederne!

Brødr. Jørgensen

St. Raadhusgade 5 - Sønderborg

Telf. *3774

Folkebanken

for Als og Sundeved

Sønderborg

HANDELSBANKEN I SØNDERBORG
Filial af Aktieselskabet Kjøbenhavns Handelsbank

Alle kan spare i

Spare- og Laanekassen for Ulkebøl Sogn
i Sønderborg

Jernbanegade 25 - Telf. 2644

Fr. Jochimsen

TOBAK — VIN

Perlegade 53 — Sønderborg
Telefon 2512

Sønderborg Mineralvandsfabrik $\frac{A}{S}$

SØNDERBORG

Axel Helmer

Kgl. Hofleverandør

SØNDERBORG

Hans Jürgensen ^{AS}
SØNDERBORG

Jernbanegade 26-28 - Telf. 1754

Herrebeklædning - Drengbeklædning

Sportsbeklædning

Cykler-Knallerter-Motorcykler

Hans W. Petersen

Nordborg — Telf. 115

Prøv mine **LANDSKENDTE SØNDERJYDSKE PØLSER**

Sønderborg spege-
pølse

Landleverpølse

Thüringer lever-
pølse

Rügenwalder the-
pølse

Westfalsk landskinke

Marburger

Ll. Raadhusgade 31-33

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

HYPOTHEK- OG VEKSELBANK
Aktieselskab

SØNDERBORG AFDELING

Christian Schmidt
ved *Colosseum*
Sønderborg.

Kulhandel Aktieselskab

SØNDERBORG

Telefon 2144 (4 Linier)

 OG VÆLG
TAPETER
HOS *Witt*

Perlegade 63

Sønderborg

Telf. 29 18

Kleinstrup Pedersen

Perlegade 21 - Telefon 2744

URE OG BRILLER

A/S Sønderborg Trælasthandel

Telefon 2776-2777

ULRICH JOHANNSEN

GULDSMED

Grundlagt 1843

Sønderborg — Perlegade 24

Fa. Heinrich Petersen . Sønderborg

Byggematerialer - Brændsel

Telefon 3103

Fa. K. GRIMSTRUP

URE — GULD — SØLV

Perlegade 19 Telefon 1707

Specialiteter hos

CHR. DANIELSEN

KOLONIAL og DELIKATESSE

Perlegade 59 - Sønderborg

Telefon 2311

Sønderborg Bys Sparekasse

Kolonial
Køkkenudstyr

Specialitet:

KAFFE

P. H. Kolmos

Nordborg - Telf. 20

KAFFEN
er
ekstra
god
FRA

Sønderborg Kaffe
risteri
Math. Lorenzen

Den er altid velplejet, og så er den hver dag friskbrændt!

FODTØJ saa

det store Udvalg - de smaa Priser!

Sønderborg Kreditbank

Filial af Aabenraa Kreditbank A/S

Telefon 3246-3247

Besøg Colosseum

GOD MAD — GOD BETJENING

ELLEN SCHMIDT

Perlegade 39 - Telf. 2108

N. S. U. A. J. S. MATCHLESS
Motorcykler

N. S. U. PRIMA SCOOTER
QUICKLY KNALLERT

J. STAUGAARD

Sønderborg

Telf. 3375

Kastanieallé 2